

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΜΕΝΩΝ ΔΟΛΩΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΑ ΔΗΛΗΤΗΡΙΑ

ΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ C1

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ LIFE+ Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΑΣΠΡΟΠΑΡΗ LIFE10 NAT/BG/000152

Η παρούσα αναφορά συντάχθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος LIFE+ «Επείγοντα μέτρα για την εξασφάλιση της επιβίωσης του Ασπροπάρη (*Neophron percnopterus*) στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία» (LIFE10 NAT/BG/000152), που υλοποιείται με τη συνεισφορά του χρηματοδοτικού μέσου LIFE+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη συγχρηματοδότηση του Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντη.

Τα δεδομένα που αναλύθηκαν προέρχονται κυρίως από τα μέλη της Ομάδας Εργασίας Ενάντια στα Δηλητήρια (ANIMA, ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Καλλιστώ, WWF Ελλάς και Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης).

Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία/BirdLife Greece

Θεμιστοκλέους 80
Τ.Κ. 106 81 Αθήνα
Τηλ.: +302108228704
info@ornithologiki.gr
www.ornithologiki.gr

Στην υλοποίηση της αναφοράς συνέβαλαν και οι εξής:

Αγγελίδης Χρήστος (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία)
Βαβύλης Δημήτρης (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία)
Kret Ela (WWF Ελλάς)
Μερτζάνης Γιώργος (Καλλιστώ)
Μπαξεβάνη Πόπη (Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης)
Ξηρουχάκης Σταύρος (Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης)
Παπαδόπουλος Βασίλης (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία)
Σκαρτσή Δώρα (WWF Ελλάς)

Ευχαριστίες:

Ευχαριστούμε θερμά τα μέλη της Ομάδας Εργασίας Ενάντια στα Δηλητήρια για τη σταθερή τροφοδότηση της βάσης καταχώρισης περιστατικών δηλητηρίασης με δεδομένα. Χωρίς τη δική τους συνδρομή, η σύνταξη της παρούσας έκθεσης δε θα ήταν εφικτή. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και στις Ομάδες Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων και συγκεκριμένα στους χειριστές Ela Kret (WWF Ελλάς) και Δημήτρη Βαβύλη (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία) για τη συστηματική παροχή δεδομένων για το χρονικό διάστημα 2014-2015. Ευχαριστούμε επίσης τον Αρη Μανωλόπουλο για τη δημιουργία της βάσης δεδομένων για την καταχώριση των περιστατικών δηλητηρίασης. Τέλος, ευχαριστούμε τον Νίκο Τσιόπελα και την Ελενα Παπαδάτου για τα χρήσιμα σχόλια και τις πολύτιμες συμβουλές τους.

Προτεινόμενη βιβλιογραφική αναφορά:

Ντεμίρη, Κ. & Saravia, V. (2016) Η κατάσταση της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Ελλάδα. 2012-2015. Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Αθήνα, σελ. 39.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
2.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
3.	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	15
4.	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	16
5.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ	26
6.	ΜΕΤΡΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	29
7.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	35
8.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	37

EXECUTIVE SUMMARY

The present report describes the characteristics of the illegal practice of use of poison baits in Greece based on the analysis of the data recorded by the Antipoison Task Force during the period 2012-2015. It further proposes different actions that could help address the problem more efficiently. The report was prepared under the framework of the LIFE+ project “Urgent measures to secure the survival of the Egyptian vulture (*Neophron percnopterus*) in Bulgaria and Greece” (LIFE10 NAT/BG/000152). The project’s central objective is to prevent the extinction of the Egyptian vulture in these two countries by means of studying and tackling the species main threats; among these, the illegal use of poison baits has been identified as the most important reason for the population’s decrease in Greece.

Despite being banned since 1993, the use of poison baits is a common practice in Greek rural areas threatening with extinction a long list of protected species. The impacts on wildlife were such that a special working group –known as the Antipoison Task Force, was created by six national environmental NGOs (ARCTUROS, The Hellenic Society for the Protection of Nature, the Hellenic Ornithological Society, the Hellenic Wildlife Care Association ANIMA, Callisto and WWF Greece) and the Natural History Museum of Crete. This Task Force aims to lobby for proposals and changes in the legal framework to effectively prevent this practice, as well as increasing public awareness both at local and national levels.

The analysis of the poisoning events recorded by the Antipoison Task Force in its data base – 163 events in the period 2012-2015, aims to shed some light on the consequences, reasons and factors driving this practice. According to the results, on most occasions (61%) the motives remain unknown. However, on those occasions in which the motive is known (or suspected), disputes among stakeholders - usually between hunters and stockbreeders - are found to be the most common reason leading to poisoning events (10%), along with the control of “vermin species” (14%), usually foxes that prey on game or wolves and bears that cause losses to livestock and crops.

The data also reflect the wide variety of types of poison baits used, ranging from a piece of meat, bone or fat to a whole animal carcass, depending on the targeted species. The toxicological analyses carried out show that there’s a wide range of chemical substances used, usually legal or banned pesticides such as organophosphates, organochlorine and carbamate insecticides. Cyanide baits covered with wax are also commonly used. Additionally, the existence of a widespread black market of illegal pesticides all over Greece has been proven thanks to these toxicological analyses, as Carbofuran and Endosulfan -both banned-, are in fact the most common pesticides detected together with Methomyl (legal).

Another important finding is that scavenger bird species are the wildlife group most affected by the use of poison baits (30% of all poisoned animals). However, not only wildlife is affected. Working dogs (shepherd dogs 20% - and hunting dogs – 19%) are severely affected by this practice. In addition, although most of the poisoning events took place outside protected areas, the number of those that did - only 20%- is still worrying.

During the two years the Canine Teams were active (2014-2015), 28% of the total poisoning events recorded in the data base were detected thanks to the use of the Teams, proving just how effective these units can be and underlining the importance of having such a tool in the fight against poison.

In nearly 86% of the poisoning events no official complaints were made either to the prosecutor/police or to other relevant authorities (i.e. Forestry Services). This is in part due to the lack of a clear legal framework determining the responsibilities of all relevant authorities; this also has negative consequences regarding the removal of poisoned animals and baits from the field as well as the collection of evidence and samples for toxicological analyses that could subsequently be used for the investigation of the crime and at court. In addition, the fact that most of the poisoning event records come from areas where the organizations of the Antipoison Task Force are active indicates that the cases registered are only the tip of the iceberg.

In brief, the situation in Greece regarding poison baits can be described as critical. Since 2012, at least six Egyptian vultures have been poisoned (national population is estimated to be less than 10 breeding pairs).

What's more, the European Commission has started an infringement procedure against Greece due to the mass poisoning event in Nestos Gorge in February 2012 which wiped out a whole colony of Griffon vultures and the local breeding population of Golden eagle. Beyond the negative impacts on protected wildlife species, the illegal use of poison baits is an extremely complex problem which has deep socio-economic implications. An integrated National Strategy against the use of poison baits is needed in order to effectively address this problem. This Strategy should be supported by a National Action Plan that includes targeted actions to prevent this practice, to eradicate the motives, to specify the responsibilities and the role of competent authorities, as well as aiming to inform and increase public awareness.

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έκθεση αποσκοπεί στο να παρουσιάσει τα χαρακτηριστικά του φαινομένου της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Ελλάδα, αξιοποιώντας τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί από τα μέλη της Ομάδας Εργασίας Ενάντια στα Δηλητηριασμένα Δολώματα για το χρονικό διάστημα 2012-2015. Η έκθεση επιχειρεί επίσης να προτείνει λύσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος. Η Ομάδα Εργασίας απαρτίζεται από πέντε περιβαλλοντικές οργανώσεις (ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Καλλιστώ και WWF Ελλάς) τον Σύλλογο Περιθαλψής Αγρίας Ζωής ANIMA και το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης. Η έκθεση συντάχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE+ με τίτλο «Επείγοντα μέτρα για την εξασφάλιση της επιβίωσης του Ασπροπάρη (*Ne-orchon peregrinatorus*) στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία» (LIFE10 NAT/BG/000152). Ο κύριος στόχος του προγράμματος είναι η αποτροπή της εξαφάνισης του Ασπροπάρη και στις δύο χώρες, μελετώντας και αντιμετωπίζοντας τις κύριες απειλές του είδους. Μεταξύ αυτών είναι και η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, η οποία έχει αναγνωριστεί ως η κύρια αιτία μείωσης του είδους στην Ελλάδα.

Η ανάλυση των περιστατικών δηλητηρίασης -163 περιστατικά για το διάστημα 2012-2015- που έχουν καταχωρηθεί σε βάση δεδομένων, που διατηρεί η Ομάδα Εργασίας και παρουσιάζεται εδώ, σκοπεύει να ρίξει φως στις αιτίες, τις επιπτώσεις αλλά και τους παράγοντες που οδηγούν σε αυτή την παράνομη πρακτική. Τα αποτελέσματα δείχνουν, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, τα κίνητρα πίσω από τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι άγνωστα (61%). Σύμφωνα με τη βέλτιστη διαθέσιμη πληροφορία, το πιο σύνηθες κίνητρο για την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι οι τοπικές αντιδικίες (10%) μεταξύ διαφόρων χρηστών γης, με συνηθέστερη αυτή μεταξύ κτηνοτρόφων και κυνηγών, έχοντας συχνά ως θύματα σκύλους εργασίας αλλά και αδέσποτα σκυλιά. Ακολουθεί η εξόντωση των ανταγωνιστικών ειδών (7%), κυρίως λόγω της πίεσης που ασκούν οι αλεπούδες στα θηράματα, καθώς και οι ζημιές που προκαλούνται κατά κύριο λόγο από λύκους και αρκούδες στο ζωικό κεφάλαιο (6%).

Τα ευρήματα δείχνουν ότι υπάρχουν διάφοροι τύποι δηλητηριασμένων δολωμάτων με τα συνηθέστερα να είναι ένα κομμάτι κρέας, κόκκαλο ή λίπος ή ακόμα και ένα ολόκληρο κουφάρι ζώου, ανάλογα με τα ζώα-στόχους, τα οποία έχουν εμποτιστεί με κάποιο δηλητήριο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των τοξικολογικών αναλύσεων των δηλητηριασμένων ζώων ή/και δολωμάτων, τα δηλητήρια που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνουν ένα μεγάλο εύρος χημικών ουσιών (συνήθως προϊόντα φυτοπροστασίας, εγκεκριμένα ή μη), όπως τα οργανοφωσφορικά, τα οργανοχλωριωμένα και τα καρβαμιδικά εντομοκτόνα. Πολύ συχνά χρησιμοποιούνται και δολώματα κυανιούχου άλατος τα οποία είναι επενδυμένα με παραφίνη.

Οι τοξικολογικές αναλύσεις αποκαλύπτουν επίσης την εκτεταμένη δράση στην Ελλάδα ενός κυκλώματος παράνομης εμπορίας μη εγκεκριμένων φυτοφαρμάκων, καθώς οι πιο συχνές δραστικές ουσίες φυτοφαρμάκων στα δηλητηριασμένα δολώματα (με εξαίρεση το εγκεκριμένο Methomyl) είναι τα απαγορευμένα Carbofuran και Endosulfan.

Ενα άλλο σημαντικό εύρημα είναι ότι τα πτωματοφάγα αρπακτικά πουλιά συγκαταλέγονται στην ομάδα άγριας πανίδας που πλήττεται περισσότερο από την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων (30% του συνόλου των δηλητηριασμένων ζώων). Σημαντικό ποσοστό των δηλητηριασμένων ζώων καταλαμβάνουν και τα σκυλιά εργασίας (ποιμενικά-20% και κυνηγετικά-19%). Επίσης, αν και τα περισσότερα περιστατικά έλαβαν χώρα εκτός προστατευόμενων περιοχών, το ποσοστό εντός αυτών κρίνεται ως ανησυχητικό (20%).

Αποδεικνύεται ότι οι Ομάδες Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων της Ορνιθολογικής και του WWF Ελλάς που δραστηριοποιήθηκαν στη Θεσσαλία και τη Θράκη αντίστοιχα, συνιστούν ένα σημαντικό εργαλείο για τον εντοπισμό δηλητηριασμένων δολωμάτων ή/και ζώων, καθώς το 28% των καταχωρημένων περιστατικών για τα έτη 2015-2015 έχει εντοπιστεί χάρη στα ειδικά εκπαιδευμένα σκυλιά.

Πρέπει να τονισθεί ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των περιστατικών (86%) δεν υποβλήθηκε καταγγελία στις διωκτικές αρχές (εισαγγελία, αστυνομία) ή άλλες αρμόδιες υπηρεσίες (δασική υπηρεσία). Εκτιμάται ότι αυτό οφείλεται σε ένα βαθμό στην σύγχυση των αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, που επηρεάζει επίσης και την απομάκρυνση των ζώων από το πεδίο αλλά και τη συλλογή δειγμάτων για τις τοξικολογικές αναλύσεις. Οι αναλύσεις αυτές είναι αναγκαίες για να υπάρξουν και τα απαραίτητα ευρήματα για τη

στοιχειοθέτηση των υποθέσεων στο δικαστήριο. Τα καταγεγραμμένα περιστατικά στην παρούσα έκθεση εκτιμάται ότι αποτελούν μόνο την κορυφή του παγόβουνου. Ενα μικρό ποσοστό των δηλητηριασμένων ζώων εντοπίζεται, ενώ ακόμα λιγότερα περιστατικά καταγγέλλονται ή έρχονται στο φως της δημοσιότητας. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι τα περισσότερα καταγεγραμμένα περιστατικά εντοπίζονται σε περιοχές όπου δραστηριοποιούνται ενεργά οι περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Συμπερασματικά, η κατάσταση με τα δηλητήρια στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερος κρίσιμη. Από το 2012 και έπειτα έχουν καταγραφεί έξι γνωστά περιστατικά δηλητηρίασης Ασπροπάρη, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κινήσει την προδικαστική διαδικασία εις βάρος της Ελλάδας, με αφορμή την μαζική δηλητηρίαση πτωματοφάγων αρπακτικών στα Στενά του Νέστου το Φεβρουάριο του 2012. Η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο πρόβλημα που πέρα από τις δραματικές επιπτώσεις που προκαλεί σε προστατευόμενα είδη, έχει και κοινωνικό-οικονομικές προεκτάσεις. Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτείται ο σχεδιασμός μιας ενιαίας πολιτικής με τη μορφή εθνικής στρατηγικής. Η στρατηγική αυτή θα πρέπει να συνοδεύεται από ένα εθνικό σχέδιο δράσης που θα περιλαμβάνει στοχευμένα μέτρα για την πρόληψη του φαινομένου, την εξάλειψη των κινήτρων, την αποσαφήνιση των αρμοδιοτήτων και του ρόλου των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων, ενώ παράλληλα θα στοχεύει στη συνεχή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έκθεση επιχειρεί να αποτυπώσει τα χαρακτηριστικά του φαινομένου της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Ελλάδα και να παρουσιάσει προτάσεις και λύσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Το εγχείρημα αυτό αφορά στην καταγραφή των περιστατικών δηλητηρίασης από μέλη της Ομάδας Εργασίας Ενάντια στα Δηλητήρια (ANIMA, ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Καλλιστώ, WWF Ελλάς και Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης) για το χρονικό διάστημα 2012-2015 και αποτελεί τη συνέχεια της πρώτης αντίστοιχης προσπάθειας των Κορμπέτη και Πολίτη (2012), αναφορικά με τις προτάσεις των περιβαλλοντικών οργανώσεων και φορέων για την καταπολέμηση των περιστατικών δηλητηρίασης. Η παρουσίαση των καταγεγραμμένων περιστατικών αποτελεί πρωτίστως μια προσπάθεια απεικόνισης της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Ελλάδα και των χαρακτηριστικών αυτής της πρακτικής (κίνητρα, είδη που πλήττονται, τοξικές ουσίες κ.ά.). Αναλυτική αναφορά γίνεται επίσης στους υφιστάμενους περιορισμούς και τις δυσκολίες της Πολιτείας ως προς την αποτελεσματική διαχείριση των περιστατικών αυτών. Τέλος, προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα που αφορούν στον περιορισμό των κινήτρων και την αντιμετώπιση του προβλήματος από την πλευρά της Πολιτείας.

Η παρούσα έκθεση συντάχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE+ με τίτλο «Επείγοντα μέτρα για την εξασφάλιση της επιβίωσης του Ασπροπάρη (*Neophron percnopterus*) στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία» (LIFE10 NAT/BG/000152), το οποίο ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2011 και θα ολοκληρωθεί στο τέλος του 2016. Το πρόγραμμα ήταν μια κοινή πρωτοβουλία της Βουλγάρικης Ορνιθολογικής Εταιρείας (BSPB), της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας, του WWF Ελλάς και της Βρετανικής Ορνιθολογικής Εταιρείας (RSPB). Το έργο υλοποιείται σε 27 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) του Δικτύου Natura 2000 (15 στην Ελλάδα και 12 στη Βουλγαρία). Ο κύριος στόχος του προγράμματος είναι η αποτροπή της εξαφάνισης του Ασπροπάρη και στις δύο χώρες, μελετώντας και αντιμετωπίζοντας τις απειλές, τις αιτίες της αναπαραγωγικής του αποτυχίας, τα χαμηλά ποσοστά επιβίωσης, και τέλος, την κατάσταση του είδους στην Αφρική, όπου και διαχειμάζει.

Η κύρια αιτία της πληθυσμιακής μείωσης του Ασπροπάρη στην ελληνική επικράτεια είναι η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων (Saravia et al. 2016). Η πρακτική αυτή αποτελεί μία από τις κύριες αιτίες μη-φυσικού θανάτου, όχι μόνο του Ασπροπάρη αλλά και πολλών άλλων προστατευόμενων ειδών πανίδας (Berny 2007, Guitart 2010) που ενδιααιτούν σε αγροτικές, δασικές και ορεινές περιοχές. Τα δηλητηριασμένα δολώματα πλήττουν σημαντικά τους πληθυσμούς των πτωματοφάγων αρπακτικών πουλιών (γύπες,

Χρυσαιτός, Τσίφτης κ.ά), τα οποία είναι συνήθως θύματα δευτερογενούς δηλητηρίασης. Παρόλο που τα δηλητηριασμένα δολώματα τοποθετούνται από μεμονωμένα άτομα, η επίπτωσή τους κυρίως στους γύπες μπορεί να είναι καταστροφική, καθώς το φαινόμενο αυτό είναι ανεξέλεγκτο, αθέατο και στις περισσότερες περιπτώσεις χωρίς καταγραφή.

Πολλά είδη πτωματοφάγων αρπακτικών πουλιών έχουν είτε εξαφανιστεί από περιοχές της Ελλάδας είτε οι πληθυσμοί τους έχουν μειωθεί δραματικά λόγω των δηλητηριασμένων δολωμάτων. Ο Γυπαετός (*Gypaetus barbatus*) γνωστός και ως κοκκαλάς έχει αφανιστεί από την ηπειρωτική Ελλάδα και μπορεί πλέον να βρεθεί μόνο στην Κρήτη (Xirouchakis et al. 2001). Το ίδιο συμβαίνει και με τον Μαυρόγυπα (*Aegypius monachus*), του οποίου η κλίμακα κατανομής έχει συρρικνωθεί στο Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου και την ευρύτερη περιοχή της Θράκης (Xirouchakis & Tsiakiris 2009, Skartsi et al. 2012, Vasilakis et al. 2016). Ο πληθυσμός του Ορνιου στην ηπειρωτική χώρα έχει καταρρεύσει με κύριο υπαίτιο τα δηλητηριασμένα δολώματα (Λεγάκις & Μαραγκού 2009). Ενδεικτικό της εξαιρετικά επιζήμιας δράσης των δολωμάτων είναι ότι ακόμη και ένα μόνο δηλητηριασμένο ζώο ή περιστατικό δηλητηρίασης μπορεί να οδηγήσει στη μαζική θανάτωση ή ακόμα και στην τοπική εξαφάνιση ενός είδους, όπως συνέβη άλλωστε με την αποικία των όρνιων στα στενά του Νέστου το Φεβρουάριο του 2012¹.

Αν και η χρήση τους απαγορεύεται ρητά, τα δηλητηριασμένα δολώματα συνεχίζουν να είναι μία ευρέως διαδεδομένη και βαθιά ριζωμένη συνήθεια για τον έλεγχο του πληθυσμού των χαρακτηριζόμενων “επιβλαβών” ζώων (αλεπούδων, ασβών, λύκων, κ.ά.) τα οποία προκαλούν ζημιές στη φυτική και ζωική παραγωγή (Woodroffe et al. 2005, Mateo-Tomas et al. 2012, Κορμπέτη & Πολίτης 2012, Skartsi et al. 2014, Veleviski et al. 2015). Ο έλεγχος των ζώων αυτών με τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι μια διαδεδομένη πρακτική που λαμβάνει παγκόσμιες διαστάσεις, ιδίως σε περιοχές με κτηνοτροφική και θηρευτική δραστηριότητα (Graham, et al. 2005, Sotherton et al. 2009). Την ένταση του φαινομένου επιβεβαιώνουν και οι Márquez et al. (2012), σύμφωνα με τους οποίους τα δηλητηριασμένα δολώματα είναι η πιο ευρέως χρησιμοποιούμενη μέθοδος εξόντωσης αρπακτικών σε όλον τον κόσμο. Η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων έχει επίσης στόχο τον έλεγχο του πληθυσμού της αλεπούς, η οποία θεωρείται ότι επηρεάζει την κάρπωση του λαγού και άλλων θηραμάτων (Lozano et al. 2010).

Στην Ελλάδα, παρόλο που η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων έχει απαγορευτεί οριστικά από το 1993, εξακολουθεί να αποτελεί κοινή πρακτική από μεμονωμένους χρήστες γης, όπως κτηνοτρόφοι, αγρότες, κυνηγοί και μελισσοκόμοι. Τα κύρια κίνητρα για τη χρήση των δολωμάτων είναι οι ζημιές που προκαλούνται από τα παραπάνω είδη στο ζωικό κεφάλαιο και τη φυτική παραγωγή, η πίεση που ασκούν στα θηράματα (π.χ. η θήρευση του λαγού από την αλεπού) και οι προσωπικές αντιδικίες μεταξύ χρηστών γης με συνηθέστερη αυτή μεταξύ κτηνοτρόφων και κυνηγών (Skartsi et al. 2014, Xirouchakis et al. 2000). Επιπρόσθετα, τα δηλητηριασμένα δολώματα στοχεύουν πολύ συχνά στην εξόντωση σκύλων, κυρίως αδέσποτων αλλά και ποιμενικών ή κυνηγετικών, ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης μεταξύ κτηνοτρόφων και κυνηγών (Κορμπέτη & Πολίτης 2012, Skartsi et al. 2014, Kret et al. 2015, Βαβύλης κ.ά. 2016).

Υπάρχουν διάφοροι τύποι δηλητηριασμένων δολωμάτων, με τα συνηθέστερα να είναι ένα κομμάτι κρέας, κόκκαλο ή λίπος ή ακόμα και ένα ολόκληρο κουφάρι ζώου, ανάλογα με τα ζώα-στόχους (Kret et al. 2015, Βαβύλης κ.ά. 2016). Τα δηλητήρια που χρησιμοποιούνται επίσης ποικίλουν και περιλαμβάνουν ένα μεγάλο εύρος χημικών ουσιών (συνήθως προϊόντα φυτοπροστασίας), όπως τα οργανοφωσφορικά παρασιτοκτόνα, τα χλωριωμένα εντομοκτόνα και οι καρβαμιδικοί εστέρες (Κορμπέτη & Πολίτης 2012). Πολύ συχνά χρησιμοποιούνται και δολώματα κυανιούχου άλατος, τα οποία είναι επενδυμένα με παραφίνη (Βαβύλης κ.ά. 2016), ενώ μέχρι το πρόσφατο παρελθόν χρησιμοποιούσαν και στρυχνίνη.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των τοξικολογικών αναλύσεων των δηλητηριασμένων ζώων ή/και δολωμάτων, για το χρονικό διάστημα 2012-2015, τα πιο συχνά χρησιμοποιούμενα δηλητήρια είναι οι δραστικές ουσίες Methomyl, Carbofuran και Endosulfan, καθώς και τα κυανιούχα άλατα. Οι τοξικολογικές αναλύσεις αποκαλύπτουν επίσης την εκτεταμένη παράνομη εμπορία απαγορευμένων φυτοφαρμάκων (Kret et al. 2015, Βαβύλης κ.ά. 2016).

1 http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?aID=1422

Η πλειονότητα των δεδομένων που παρουσιάζονται στην παρούσα έκθεση συλλέχθηκαν στα πλαίσια δύο προγραμμάτων LIFE+. Συγκεκριμένα του προγράμματος LIFE+ Βιοποικιλότητα με τίτλο: «Καινοτόμες Δράσεις για την Αντιμετώπιση της Παράνομης Χρήσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων σε Μεσογειακές Πιλοτικές Περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (LIFE09 NAT/ES/000533)² και του LIFE+ Φύση «Επείγοντα μέτρα για την εξασφάλιση της επιβίωσης του Ασπροπάρη (*Neophron percnopterus*), στη Βουλγαρία και την Ελλάδα» (LIFE10 NAT/BG/000152)³. Ειδική μνεία στο σημείο αυτό, πρέπει να γίνει στο σημαντικό έργο των Ομάδων Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων της Ορνιθολογικής και του WWF Ελλάς, στο πλαίσιο του προαναφερθέντος προγράμματος, όπου με τη βοήθεια ειδικά εκπαιδευμένων σκύλων εντοπίζονται δηλητηριασμένα δολώματα στη Θεσσαλία και τη Θράκη αντίστοιχα (Kret et al. 2015, Βαβύλης κ.ά. 2016).

Κατά την υλοποίηση των δράσεων του Προγράμματος LIFE+ «Η επιστροφή του Ασπροπάρη» διαφάνηκε η σοβαρότατη επίπτωση των δηλητηριασμένων δολωμάτων στο είδος στην Ελλάδα. Μόνο από το 2012 δηλητηριάστηκαν έξι άτομα Ασπροπάρη (το ένα δύο φορές, την πρώτη επιβίωσε, ενώ τη δεύτερη όχι⁴), με λιγότερα από 10 ζευγάρια να απομένουν πλέον στην Ελλάδα. Η συνολική επίπτωση της παράνομης αυτής πρακτικής στον ελληνικό πληθυσμό του είδους αλλά και σε άλλα προστατευόμενα είδη της άγριας πανίδας είναι δύσκολο να εκτιμηθεί επαρκώς καθώς η ανεύρεση των πτωμάτων είναι ιδιαίτερα δύσκολη.

2.1. Ομάδα εργασίας εναντία στα δηλητηριασμένα δολώματα

Οι ανεξέλεγκτες διαστάσεις που έχει λάβει στην Ελλάδα το φαινόμενο της παράνομης δηλητηρίασης της άγριας πανίδας, με αποτέλεσμα κάποια είδη να βρίσκονται πλέον στα πρόθυρα της εξαφάνισης, οδήγησαν στη δημιουργία της Ομάδας Εργασίας Ενάντια στα Δηλητηριασμένα Δολώματα (εφεξής Ομάδα Εργασίας). Συγκεκριμένα, η Ομάδα Εργασίας συστάθηκε το 2012 και αποτελείται από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις Αρκτούρος, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Καλλιστώ και WWF Ελλάς, το Σύλλογο Περίθαλψης Άγριας Ζωής ANIMA, καθώς και το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE+ «Η επιστροφή του Ασπροπάρη», η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία έχει αναλάβει από τον Ιανουάριο του 2014 το συντονισμό της Ομάδας Εργασίας και τη διαχείριση της Βάσης Καταγραφής των Περιστατικών Δηλητηρίασης.

Σκοπός της Ομάδας Εργασίας είναι η προώθηση προτάσεων και θεσμικών αλλαγών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των θανατώσεων της άγριας πανίδας από δηλητηριασμένα δολώματα, καθώς και η ανάδειξη του προβλήματος σε τοπικό και πανελλαδικό επίπεδο.

Το ζήτημα της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων αποτελεί ένα πολύ σύνθετο πρόβλημα με σημαντικές κοινωνικές προεκτάσεις και ως τέτοιο έχει απασχολήσει επανειλημμένως τα μέλη της Ομάδας Εργασίας στο παρελθόν. Ωστόσο, καθοριστική αφορμή για τη σύσταση της Ομάδας Εργασίας στάθηκε το σοβαρότατο περιστατικό μαζικής δηλητηρίασης πτωματοφάγων αρπακτικών πτηνών που έλαβε χώρα τον Φεβρουάριο του 2012 στα Στενά του Νέστου. Συγκεκριμένα, γύρω από δύο σκοτωμένα με πυροβόλο όπλο άγρια αλόγα και εμποτισμένα με Carbofuran βρέθηκαν δηλητηριασμένα δύο Ορνια (*Gyps fulvus*), τέσσερις Χρυσαιετοί (*Aquila chrysaetos*) και μία Γερακίνα (*Buteo buteo*). Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε με το πέρασμα του χρόνου ολόκληρη η αποικία των Ορνιων (περίπου 30-40 άτομα) κατέρρευσε, ως αποτέλεσμα της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων. Η εν λόγω αποικία ήταν η μεγαλύτερη από τις εναπομείνουσες έξι αποικίες του είδους στην ηπειρωτική Ελλάδα (Μπουρδάκης 2003, Χιρουχάκης & Τσιακίρης 2009), όπου το Ορνιο κατατάσσεται πλέον στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας (Λεγάκης & Μαραγκού 2009) ως «Κρισίμως Κινδυνεύον». Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις και βάσει των διαθέσιμων επιστημονικών

2 Το LIFE09 NAT/ES/000533 το οποίο ολοκλήρωσε τις εργασίες του τον Οκτώβριο του 2014, υλοποιήθηκε στην περιοχή της Ανατολικής Κρήτης (Όρος Ιδη GR4330005, Όρος Δίκη GR4320002, Αστερούσια Όρη GR4310013) και στην περιοχή Αντιχάσια Όρη – Μετέωρα (GR1440003) από το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης (ΜΦΙΚ) και τον Αρκτούρο αντίστοιχα. Στην Κρήτη συνεχίζονται από τον Ιανουάριο του 2015 μέχρι τις 30 Ιουνίου 2017, κάποιες δράσεις στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου Καινοτόμες Δράσεις Ενάντια στα Δηλητηριασμένα Δολώματα –Πρόγραμμα After-Life».

3 Εν συντομία LIFE+ «Η επιστροφή του Ασπροπάρη»

4 http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?aID=1507

στοιχείων και καταμετρήσεων, η αποικία των Στενών του Νέστου δεν έχει επανεποικιστεί έκτοτε, ως συνέπεια του προαναφερθέντος περιστατικού δηλητηρίασης. Αξιοσημείωτο είναι επίσης, ότι από αυτό το περιστατικό αφανίστηκε και ο αναπαραγωγικός πληθυσμός των Χρυσαιτών των Στενών (δύο ζευγάρια). Το συγκεκριμένο είδος αετού αριθμεί πλέον στην Ελλάδα λιγότερα από 150 ζευγάρια και κατατάσσεται στο Κόκκινο Βιβλίο ως «Κινδυνεύον».

Το περιβαλλοντικό αυτό έγκλημα εξέθεσε τη χώρα μας διεθνώς και οδήγησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να κινηθεί επίσημη διαδικασία επί παραβάσει κατά της Ελλάδας (φάκελος παράβασης 2013/4154). Συγκεκριμένα, λόγω της αδράνειας της ελληνικής πολιτείας να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την καταπολέμηση των δηλητηριασμένων δολωμάτων, η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής απέστειλε στις ελληνικές αρχές το Σεπτέμβριο του 2013, προειδοποιητική επιστολή⁵. Στην επιστολή αυτή, η Επιτροπή έκρινε ότι η Ελλάδα παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 6 (2) και 7 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» και των άρθρων 2 και 5 (α) της οδηγίας 2009/147/ΕΚ «περί της διατήρησης των άγριων πτηνών». Εκτοτε, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει επανέλθει επανειλημμένως με επιστολές προς τις ελληνικές αρχές ζητώντας περαιτέρω ενημέρωση σχετικά με τις δράσεις που υλοποιούνται για να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα των δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Ελλάδα, προκειμένου να κρίνει τη συνέχεια που θα δώσει στην υπόθεση. Η Ομάδα Εργασίας βρίσκεται σε επικοινωνία με εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενημερώνοντας για τις δράσεις της ενάντια στην παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων καθώς και για τις ενέργειες της Διοίκησης αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα.

Μία από τις πρώτες δράσεις της Ομάδας Εργασίας ήταν η σύνταξη κειμένου με την περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, τη σχετική νομοθεσία και τις προτάσεις των περιβαλλοντικών οργανώσεων και φορέων για την αντιμετώπιση της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Ελλάδα (Κορμπέτη & Πολίτης 2012). Το κείμενο αυτό βασίστηκε στην καταχωρημένη πληροφορία σε βάση καταγραφής περιστατικών δηλητηριασμένων δολωμάτων, η οποία δημιουργήθηκε από την Ομάδα Εργασίας με σκοπό τη συστηματική καταγραφή και καταχώρηση των περιστατικών δηλητηρίασης. Η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι ένα αθέατο έγκλημα και ως τέτοιο, η συντριπτική πλειοψηφία των περιστατικών δεν καταγράφεται. Υπολογίζεται ότι εντοπίζεται μόνο το 10% των άγριων ζώων που θανατώνονται από δηλητήρια (Συνοπτική παρουσίαση του προγράμματος ενάντια στα δηλητηριασμένα δολώματα LIFE09 NAT/ES/000533)⁶. Η εστιασμένη δράση των μελών της Ομάδας Εργασίας και η συνεχής προσπάθειά τους να εντοπίσουν όσο το δυνατόν περισσότερα περιστατικά με συστηματικότερη συλλογή της πληροφορίας ανά περιστατικό, ενισχύει τη βάση δεδομένων και παρέχει μια καλύτερη εικόνα των χαρακτηριστικών του φαινομένου, καθώς και των βαθύτερων αιτιών του. Η ύπαρξη της σταθερής και συνεχώς εμπλουτιζόμενης βάσης με νέα περιστατικά μπορεί να οδηγήσει στην αναγνώριση περιοχών υψηλής επικινδυνότητας για την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων (hot spot) και κατ' επέκταση στην καλύτερη ιεράρχηση των προτεραιοτήτων και στην αποδοτικότερη αξιοποίηση των ήδη περιορισμένων πόρων των αρμόδιων υπηρεσιών.

Η συλλογή των δεδομένων των περιστατικών δηλητηριάσεων πραγματοποιείται μέχρι σήμερα κυρίως από τα μέλη της Ομάδας Εργασίας και σε ένα μικρό βαθμό από τις δημόσιες υπηρεσίες. Τα δεδομένα κάθε περιστατικού καταγράφονται σε ένα ειδικό πρωτόκολλο (βλέπε Παράρτημα) και αποστέλλονται στην Ορνιθολογική, η οποία είναι υπεύθυνη για την ενημέρωση και διαχείριση της βάσης. Η παρούσα έκθεση αποτελεί την αναφορά παρουσίασης των περιστατικών και των χαρακτηριστικών αυτών, που καταγράφηκαν από τις αρχές του 2012 μέχρι το τέλος του 2015.

2.2. Νομοθετικό πλαίσιο

Η αναφορά της απαγόρευσης της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων είτε για την καταπολέμηση των λεγόμενων επιβλαβών ειδών, όπως αναφέρονταν οι λύκοι, οι αλεπούδες κ.λπ. μέχρι την απόφαση-ορόσημο

5 http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/docs/swd_2014_359_en.pdf

6 <http://www.nhmc.uoc.gr/sites/default/files/announcements/Layman%27s%20Report-EL.pdf>

του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ)⁷, είτε για τη θήρα κ.λπ. βρίσκεται σε σωρεία νομοθετικών διατάξεων (Κορμπέτη & Πολίτης 2012).

2.2.1. Η απαγόρευση της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη

Η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων για σκοπούς καταπολέμησης ή ελέγχου του πληθυσμού των επιβλαβών ζώων⁸ απαγορεύεται ρητώς από το ελληνικό δίκαιο, λόγω των εκτεταμένων αρνητικών επιπτώσεων που προξενεί η πρακτική αυτή στην άγρια πανίδα, και ιδίως σε σπάνια και απειλούμενα είδη. Στην ελληνική έννομη τάξη εντοπίζονται ειδικές διατάξεις που ρυθμίζουν τα σχετικά με τη χρήση των δολωμάτων, οι οποίες προβλέπουν τις ειδικές διαδικασίες, τους όρους, τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια με τα οποία θα ήταν επιτρεπτή μια τέτοια πρακτική.

Η πρώτη νομοθετική ρύθμιση που αναφέρεται στη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων εντοπίζεται στο Ν. 3077/1924 «Περί του Δασικού Κώδικος». Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 116 παρ. 1β, ο εκάστοτε Υπουργός Γεωργίας εξουσιοδοτείται «...να διατάσσει...την καταστροφήν ορισμένων επιζήμιων πτηνών ή ζώων...δι' οιοδήποτε μέσου και επ' αμοιβή...». Η διάταξη αυτή περιλήφθηκε αυτούσια και στον επόμενο δασικό νόμο (Ν. 4173/1929 «Περί κυρώσεως και τροποποιήσεως του από 11/11 Μαΐου 1929 Ν.Δ/τος περί Δασικού Κώδικος», άρθρο 201 παρ. 2β), ενώ επόμενα νομοθετήματα επανέλαβαν τη διάταξη με κάποιες επουσιώδεις αλλαγές (Α.Ν. 1926/1939 αρ. 2 παρ. 2, Α.Ν. 525/1968 αρ. 6 παρ. 6, και Ν.Δ. 86/1969 «Δασικός Κώδιξ» (ΦΕΚ. 7/τ. Α/18.01.1969) αρ. 21 παρ. 6⁹).

Το σημερινό νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της χρήσης των δηλητηριασμένων δολωμάτων ορίζεται από τις διατάξεις του Προεδρικού Διατάγματος 67/1981 «Περί προστασίας της αυτοφυούς Χλωρίδος και Αγρίας Πανίδος και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και Ελέγχου της Ερεύνης επί αυτών» (ΦΕΚ 23/τ.Α /30.01.1981)¹⁰, το οποίο εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 16 του Ν. 998/79. Το εν λόγω νομοθέτημα αποτελεί μια ριζοσπαστική πρωτοβουλία του έλληνα νομοθέτη που στοχεύει σε μια πιο ολοκληρωμένη προστασία των ειδών άγριας χλωρίδας και πανίδας, «...καθώς προβλέπει ειδικά, αυστηρότερα, μέτρα προστασίας για τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας (ενδημικά είδη, αμφίβολα ενδημικά είδη, μη ενδημικά - σπάνια και κινδυνεύοντα είδη), τα οποία επιβάλλεται να τηρούνται απαρέγκλιτα κατά την εφαρμογή, από τις αρμόδιες υπηρεσίες, των διατάξεων της σύμβασης CITES αναφορικά με τα είδη αυτά»¹¹.

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 9 του Π.Δ. 87/1981 προβλέπει πως «Απαγορεύεται δια την καταπολέμησιν των εκάστοτε καθοριζομένων επιβλαβών ειδών, η χρησιμοποίησις τοξικών ουσιών και εν γένει δηλητηριωδών ουσιών, όσον αύται θέτουν εις κίνδυνον τα προστατευόμενα είδη άγριας πανίδος και αυτοφυούς χλωρίδος.».

Για την επίρρωση της προστασίας των ειδών της άγριας πανίδας και την επίταση του αποκλεισμού της χρήσης μη επιλεκτικών μέσων θανάτωσης των ειδών αυτών, εφαρμογή βρίσκουν και οι ποινικές κυρώσεις που προβλέπονται από το άρθρο 282 του Ποινικού Κώδικα («Δηλητηρίαση της νομής των ζώων»), σύμφωνα με το οποίο: «1. Οποιος με πρόθεση δηλητηριάζει βοσκοτόπια, λιβάδια, λίμνες ή άλλους τόπους ποτίσματος ζώων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Αν από την πράξη του θανατώθηκαν ή έπαθαν σοβαρή και διαρκή βλάβη ζώα άλλου, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών. 2. Οποιος από αμέλεια

7 Το ΣτΕ ακύρωσε σχετικές υπουργικές αποφάσεις, με τις οποίες είχε δοθεί η δυνατότητα θήρευσης των λεγόμενων επιβλαβών ζώων (λύκος, αλεπού κ.λπ.), διότι δεν είχαν προηγηθεί μελέτες για την κατάσταση των πληθυσμών των ειδών.

8 Επιβλαβή ζώα θεωρούνται εκείνα τα οποία προξενούν ζημιές στα θηραματικά είδη και στο ζωικό κεφάλαιο των κτηνοτρόφων.

9 Για την απαγόρευση της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων κατά τον Δασικό Κώδικα πρβλ. και αρ. 252 παρ. 5 («Μέσα ασκήσεως θήρας») σύμφωνα με το οποίο: «...5. Απαγορεύεται η τοποθέτησις και η χρήσις ... δηλητηρίων ...ή άλλων αναλόγων μέσων, σκοπόν έχόντων την θανάτωσην, σύλληψιν ή νάρκωσην, εν γένει αγρίων θηλαστικών και πτηνών, ως και η εμπορία, κατασκευή και η εκ του εξωτερικού εισαγωγή των οργάνων τούτων.»

10 Όπως διορθώθηκε, τροποποιήθηκε και ισχύει σύμφωνα με το ΦΕΚ 43/τ.Α'/18.02.1981, και το Π.Δ. 256/1987 (ΦΕΚ 114/τ.Α'/07.07.1987).

11 «Είδη Αυτοφυούς Χλωρίδας και Αγρίας Πανίδας του Π.Δ. 67/1981 που περιλαμβάνονται στα Παραρτήματα της Διεθνούς Σύμβασης CITES και στους Πίνακες των εφαρμοστικών αυτής Κανονισμών της Ε.Ε., καθώς και σε σχετικές με την προστασία των ειδών Οδηγίες της Ε.Ε. και άλλες Διεθνείς Συμβάσεις.», <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=fLzNzvQ8LLM%3D&tabid=538&language=el-GR>.

έγινε υπαίτιος της πράξης της παρ. 1 τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή με χρηματική ποινή.» Ετι περαιτέρω, σε ό,τι αφορά τις προβλεπόμενες διοικητικές και ποινικές κυρώσεις σε περιπτώσεις χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων, σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1 («Απαγορευμένα μέσα/τρόποι θήρας») της Η.Π. Κοινής Υπουργικής Απόφασης Η.Π. 37338/1807/Ε.103/01.09.10¹² «Για την άσκηση της θήρας, τη σύλληψη ή τη θανάτωση πτηνών, απαγορεύεται η χρήση οιασδήποτε μέσου, εγκαταστάσεως ή μεθόδου μαζικής ή μη επιλεκτικής συλλήψεως ή θανατώσεως που μπορούν να προκαλέσουν τοπικά την εξαφάνιση ενός είδους, ιδιαίτερα εκείνων των μέσων, εγκαταστάσεων ή μεθόδων που αναφέρονται στο Παράρτημα ΙΙΙ (περιπτ. 1) του άρθρου 14». Μεταξύ αυτών των μεθόδων είναι η χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων ή αναισθητικών. Σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 2.α.γ. της εν λόγω ΚΥΑ, για τους παραβάτες του ως άνω άρθρου επιβάλλεται πρόστιμο από 100 έως 300 ευρώ. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 2.β.γ. της ίδιας Κ.Υ.Α., οι παραβάτες του ως άνω άρθρου τιμωρούνται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους και χρηματική ποινή. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ.2.β.2 της ίδιας απόφασης, εκτός των ανωτέρω ποινικών κυρώσεων, ανάλογα και όπου είναι αναγκαίο, είναι δυνατόν να επιβληθούν και τα συμπληρωματικά διοικητικά μέτρα που προβλέπονται στο άρθρο 28 παράγραφος 9 του νόμου Ν. 1650/1986, όπως ισχύει, ήτοι αφαίρεση κυνηγετικής άδειας, κατάσχεση εξοπλισμού κ.λπ. Πέραν αυτών, η εκ προθέσεως δηλητηρίαση (με τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων) μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3στ, Ν. 4042/2012¹³, (αντίστοιχο του άρθρου 3στ της Οδηγίας 2008/99/ΕΚ), το οποίο προβλέπει ότι «Τιμωρούνται σύμφωνα με το άρθρο 28 του νόμου 1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος νόμου, ... (στ) η θανάτωση, ο αφανισμός, η κατοχή ή η σύλληψη προστατευόμενων ειδών της άγριας χλωρίδας ή πανίδας, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που η συμπεριφορά αφορά αμελητέα ποσότητα αυτών των ειδών και έχει αμελητέο αντίκτυπο στο καθεστώς διατήρησης των ειδών».

2.2.2. Ενωσιακή νομοθεσία

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η τότε ΕΟΚ προχώρησε στη θέσπιση απαγορευτικών διατάξεων σχετικά με τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, και έτσι η ελληνική περιβαλλοντική νομοθεσία εναρμονίστηκε με την αντίστοιχη Κοινοτική στα θέματα αυτά, αυξάνοντας έτι περαιτέρω το επίπεδο προστασίας της άγριας πανίδας και χλωρίδας. Συγκεκριμένα η ελληνική έννομη τάξη ενσωμάτωσε τις κάτωθι οδηγίες:

α) Οδηγία 79/409/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 2ας Απριλίου 1979 περί της διατήρησης των άγριων πτηνών, η οποία ενσωματώθηκε στην εθνική έννομη τάξη δυνάμει της ΥΑ 414985/29-11-85¹⁴. Η Οδηγία αυτή κωδικοποιήθηκε με την Οδηγία 2009/147/ΕΚ περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών, η οποία ενσωματώθηκε με τη σειρά της στην εθνική έννομη τάξη δυνάμει της ΚΥΑ Η.Π. 37338/1807/Ε.103/01.09.2010¹⁵ και της ΚΥΑ Η.Π. 8353/276/Ε103/17.02.2012^{16, 17}.

Οι ως άνω Οδηγίες σκοπεύουν στη μακροχρόνια προστασία και διατήρηση όλων των ειδών άγριων πτηνών που απαντούν στη φύση στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των αυγών, των φωλιών και των ενδιατημάτων τους, και στην κανονιστική ρύθμιση της εκμετάλλευσης

12 «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση της άγριας ορνιθοπανίδας και των οικοτόπων/ενδιατημάτων της, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, «Περί διατήρησης των άγριων πτηνών», του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 2ας Απριλίου 1979, όπως κωδικοποιήθηκε με την οδηγία 2009/147/ΕΚ.. », (ΦΕΚ 1495 / τ. Β / 06.09.2010).

13 «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/99/ΕΚ – Πλαίσιο παραγωγής και διαχείρισης αποβλήτων – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/98/ΕΚ – Ρύθμιση θεμάτων Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής», (ΦΕΚ 24/τ. Α/13.02.2012).

14 «Μέτρα διαχείρισης της άγριας πτηνοπανίδας» (ΦΕΚ 757/τ. Β' /18.12.1985

15 «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση της άγριας ορνιθοπανίδας και των οικοτόπων/ενδιατημάτων της, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, «Περί διατήρησης των άγριων πτηνών», του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 2ας Απριλίου 1979, όπως κωδικοποιήθηκε με την οδηγία 2009/147/ΕΚ.» (ΦΕΚ 1495/τ. Β/06.09.2010).

16 «Τροποποίηση και συμπλήρωση της υπ' αριθ. 37338/1807/2010 κοινής υπουργικής απόφασης «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση της άγριας ορνιθοπανίδας και των οικοτόπων/ενδιατημάτων της, σε συμμόρφωση με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ...» (Β' 1495), σε συμμόρφωση με τις διατάξεις του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 4 της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των άγριων πτηνών» του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 2ας Απριλίου 1979, όπως κωδικοποιήθηκε με την οδηγία 2009/147/ΕΚ» (ΦΕΚ 415/Β/23-2-2012).

17 Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ » ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ » ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ, <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=236>

των ειδών αυτών. Ενσωματώνοντας τις Οδηγίες αυτές, η Ελληνική Πολιτεία οφείλει να διαφυλάττει, να διατηρεί ή να αποκαθιστά τους βιότοπους και τα ενδιαιτήματα των πτηνών¹⁸. Εν προκειμένω, όσον αφορά στη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων γίνεται ειδική μνεία στο άρθρο 8 παρ. 1 της ΚΥΑ Η.Π. 7338/1807/Ε.103/01.09.2010, σύμφωνα με το οποίο «Για την άσκηση της θήρας, τη σύλληψη ή τη θανάτωση πτηνών, απαγορεύεται η χρήση οιασδήποτε μέσου, εγκαταστάσεως ή μεθόδου μαζικής ή μη επιλεκτικής συλλήψεως ή θανατώσεως που μπορούν να προκαλέσουν τοπικά την εξαφάνιση ενός είδους, ιδιαίτερα εκείνων των μέσων, εγκαταστάσεων ή μεθόδων που αναφέρονται στο Παράρτημα ΙΙΙ (περιπτ. 1) του άρθρου 14», αλλά και στο Παράρτημα ΙΙΙ της εν λόγω ΚΥΑ («Απαγορευμένα μέσα, τρόποι και μέθοδοι για την άσκηση της θήρας»), το οποίο αντιστοιχεί στο Παράρτημα ΙV της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, όπως κωδικοποιήθηκε με την Οδηγία 2009/147/ΕΚ, και σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η χρήση δηλητηριωδών ή ηρεμιστικών δολωμάτων.

β) Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με την ΚΥΑ 33318/3028/11.12.1998¹⁹ και την ΚΥΑ Η.Π. 14849/853/Ε103/04.04.2008^{20, 21}.

Η λεγόμενη και Οδηγία των οικοτόπων σκοπό έχει να συμβάλει στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας στα κράτη μέλη, ορίζοντας ένα κοινό πλαίσιο για τη διατήρηση των οικοτόπων, των φυτών και των ζώων κοινοτικού ενδιαφέροντος. Με την εν λόγω Οδηγία περί οικοτόπων συνίσταται το δίκτυο «Natura 2000». Το δίκτυο αυτό είναι το μεγαλύτερο οικολογικό δίκτυο παγκοσμίως. Αποτελείται από «Ειδικές Ζώνες Διατήρησης» που έχουν χαρακτηριστεί από τα κράτη μέλη δυνάμει της παρούσας Οδηγίας. Εξάλλου, περιλαμβάνει επίσης Ζώνες Ειδικής Προστασίας που έχουν ταξινομηθεί σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας περί των πτηνών 2009/147/ΕΚ.

Τα παραρτήματα Ι και ΙΙ της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ περιλαμβάνουν τους τύπους οικοτόπων και τα είδη των οποίων η διατήρηση απαιτεί τον χαρακτηρισμό περιοχών ως Ειδικών Ζωνών Διατήρησης. Ορισμένα από αυτά ορίζονται ως τύποι οικοτόπων ή ειδών «προτεραιότητας» (που διατρέχουν κίνδυνο εξαφάνισης). Στο παράρτημα ΙV απαριθμούνται τα ζωικά και φυτικά είδη που απαιτούν ιδιαίτερα αυστηρή προστασία²².

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στο άρθρο 13 παρ. 3 της ΚΥΑ ενσωμάτωσης (και το αντίστοιχο άρθρο 15 της εν λόγω Οδηγίας²³), σύμφωνα με το οποίο «Ως προς τη σύλληψη ή τη θανάτωση των ειδών άγριας πανίδας που απαριθμούνται στο Παράρτημα V (σημείο α) του άρθρου 20²⁴ όταν εφαρμόζονται οι προβλεπόμενες στο

18 Διατήρηση των άγριων πτηνών <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV%3A128046>

19 «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» (ΦΕΚ 1289/Β/28-12-98).

20 «Τροποποίηση των υπ' αριθμ. 33318/3028/1998 κοινών υπουργικών αποφάσεων (Β'1289) και υπ' αριθμ. 29459/1510/2005 κοινών υπουργικών αποφάσεων (Β'992), σε συμμόρφωση με διατάξεις της οδηγίας 2006/105 του Συμβουλίου της 20ης Νοεμβρίου 2006 της Ευρωπαϊκής Ένωσης.» (ΦΕΚ 645/Β/11-4-08).

21 Η εν λόγω Οδηγία τροποποιήθηκε και διορθώθηκε δυνάμει της Οδηγίας 97/62/ΕΚ του Συμβουλίου της 27ης Οκτωβρίου 1997 για την τεχνική και επιστημονική αναπροσαρμογή της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1882/2003 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 29ης Σεπτεμβρίου 2003 περί προσαρμογής στην απόφαση 1999/468/ΕΚ του Συμβουλίου των διατάξεων των σχετικών με τις επιτροπές που επικουρούν την Επιτροπή στην άσκηση των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων της, οι οποίες προβλέπονται από πράξεις υποκείμενες στη διαδικασία του άρθρου 251 της συνθήκης ΕΚ, καθώς και της Οδηγίας 2006/105/ΕΚ του Συμβουλίου, της 20ής Νοεμβρίου 2006, για την προσαρμογή των οδηγιών 73/239/ΕΟΚ, 74/557/ΕΟΚ και 2002/83/ΕΚ στον τομέα του περιβάλλοντος, λόγω της προσχώρησης της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.

22 Φυσικοί οικοτόποι (Natura 2000) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:l28076>

23 «Όσον αφορά τη σύλληψη ή τη θανάτωση των ειδών άγριας πανίδας των απαριθμωμένων στο σημείο α) του παραρτήματος V, όταν εφαρμόζονται παρεκκλίσεις σύμφωνα με το άρθρο 16 για την λήψη δειγμάτων, τη σύλληψη ή τη θανάτωση των ειδών που απαριθμούνται στο σημείο α) του παραρτήματος ΙV, τα κράτη μέλη απαγορεύουν τη χρησιμοποίηση όλων των μη επιλεκτικών μέσων που είναι δυνατόν να προκαλέσουν τοπικά την εξαφάνιση ή να διαταράξουν σοβαρά την ησυχία των πληθυσμών ενός είδους, και ειδικότερα: α) τη χρήση μέσων σύλληψης και θανάτωσης που απαριθμούνται στο στοιχείο α) του παραρτήματος VI•β) κάθε μορφή σύλληψης και θανάτωσης από τα μέσα μεταφοράς που αναφέρονται στο στοιχείο β) του παραρτήματος VI.»

24 ΕΙΔΗ ΦΥΤΩΝ ΚΑΙ ΖΩΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ Η ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΡΥΘΜΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ - ΖΩΑ

άρθρο 14 παρεκκλίσεις για τη λήψη δειγμάτων, τη σύλληψη ή τη θανάτωση των ειδών που απαριθμούνται στο Παράρτημα IV (σημείο α)²⁵ απαγορεύεται η χρησιμοποίηση όλων των μη επιλεκτικών μέσων που είναι δυνατόν να προκαλέσουν τοπικά την εξαφάνιση ή να διαταράξουν σοβαρά την ησυχία των πληθυσμών ενός είδους και ειδικότερα: α) τη χρήση μέτρων σύλληψης και θανάτωσης που απαριθμούνται στο Παράρτημα VI (σημείο α), του άρθρου 20, β) κάθε μορφή σύλληψης και θανάτωσης από τα μέσα μεταφοράς που αναφέρονται στο Παράρτημα VI (στοιχείο β) του άρθρου 20²⁶.

2.2.3. Διεθνές επίπεδο

Σε διεθνές επίπεδο, η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης (άλλως γνωστή ως Σύμβαση της Βέρνης), η οποία καταρτίστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και υπογράφηκε στη Βέρνη της Ελβετίας στις 19/09/1979, και εν συνεχεία κυρώθηκε από τη χώρα μας δυνάμει του Ν. 1335/1983 «Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης» (ΦΕΚ 32/τ. Α'/14.03.1983)²⁷. Η Σύμβαση της Βέρνης ήταν πρωτοπόρος για την προστασία των ειδών και των οικοτόπων τους στην Ευρώπη και αποτέλεσε τη βάση για τη δημιουργία της Οδηγίας 92/43 ΕΟΚ για τους Οικοτόπους, αλλά και της Οδηγίας 2009/147/ΕΟΚ (πρώην 79/409/ΕΟΚ) περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών. Στόχος της σύμβασης είναι η προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στα συμβαλλόμενα κράτη, με σκοπό τη διατήρηση της άγριας χλωρίδας και πανίδας και των οικοτόπων, καθώς και την προστασία απειλούμενων μεταναστευτικών ειδών²⁸. Οσον αφορά στη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, στο άρθρο 8 του Κυρωτικού της Διεθνούς Συμβάσεως Νόμου προβλέπεται ότι «Προκειμένου περί της σύλληψης ή της θανάτωσης των ειδών άγριας πανίδας των απαριθμούμενων στο Παράρτημα III, και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες γίνονται παρεκκλίσεις του άρθρου 9 εν σχέσει προς τα είδη τα απαριθμούμενα στο Παράρτημα II, τα συμβαλλόμενα Μέρη απαγορεύουν τη χρήση οποιουδήποτε μη επιλεκτικού μέσου σύλληψης ή θανάτωσης καθώς και μέσων τα οποία ενδέχεται να προκαλέσουν την τοπική εξαφάνιση, ή να διαταράξουν σοβαρά την ησυχία των πληθυσμών ενός είδους, ειδικότερα δε των μέσων των απαριθμούμενων στο Παράρτημα IV», ενώ στο Παράρτημα IV του ίδιου Νόμου, το οποίο τιτλοφορείται «Απαγορευμένα μέσα και μέθοδοι κυνηγίου και άλλων μορφών εκμεταλλεύσεως», συγκαταλέγονται και «Δηλητήρια και δηλητηριώδη ή ηρεμιστικά δολώματα».

2.2.4. Αρμοδιότητες Υπηρεσιών

Οι αρμοδιότητες των υπηρεσιών ως προς την αντιμετώπιση των περιστατικών δηλητηρίασης είναι αποσπασματικές και παρουσιάζεται συχνά μια σύγχυση ως προς το ποια υπηρεσία είναι αρμόδια για τη συλλογή των δηλητηριασμένων δολωμάτων/ζώων. Παρακάτω παρουσιάζονται ενδεικτικά μερικές από τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών βάσει νομοθεσίας.

Δασική Υπηρεσία

Οι αρμοδιότητες της δασικής υπηρεσίας αναφορικά με την καταπολέμηση της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων περιγράφονται στο δασικό κώδικα και στην ΚΥΑ Η.Π. 8353/276/Ε103/17-2-2012 (ΦΕΚ 415/Β/23-2-2012)²⁹. Σύμφωνα με το άρθρο 5Ζ της προαναφερθείσας ΚΥΑ τα μέτρα κατά της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

25 ΖΩΙΚΑ ΚΑΙ ΦΥΤΙΚΑ ΕΙΔΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΠΟΥ ΑΠΑΙΤΟΥΝ ΑΥΣΤΗΡΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ - ΖΩΑ

26 ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΑΓΟΡΕΥΟΜΕΝΑ ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕΣΑ – ΜΗ ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ, ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕΣΑ

27 Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ, ΤΗΣ ΧΛΩΡΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΝΙΔΑΣ, [http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=559&language=el-GR&SkinSrc=\[G\]Skins%2F_default%2FNo+Skin&ContainerSrc=\[G\]Containers%2F_default%2FNo+Container&dnnprintmode=true](http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=559&language=el-GR&SkinSrc=[G]Skins%2F_default%2FNo+Skin&ContainerSrc=[G]Containers%2F_default%2FNo+Container&dnnprintmode=true)

28 Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης (19.9.1979), http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?aID=423

29 «Τροποποίηση και συμπλήρωση της υπ' αριθ. 37338/1807/2010 κοινής υπουργικής απόφασης «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση της άγριας ορνιθοπανίδας και των οικοτόπων/ενδιατημάτων της, σε συμμόρφωση με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ...» (Β' 1495), σε συμμόρφωση με τις διατάξεις του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 4 της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των αγρίων πτηνών» του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 2ας Απριλίου 1979, όπως κωδικοποιήθηκε με την οδηγία 2009/147/ΕΚ».

«1.Οι κατά τόπο αρμόδιες δασικές υπηρεσίες μεριμνούν με ενημερωτικές εκστρατείες και με τακτικούς επιτόπιους ελέγχους για τον εντοπισμό της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων.

2. Οι ανωτέρω υπηρεσίες μεριμνούν για την προώθηση νομίμων μεθόδων ελέγχου σαρκοφάγων θηλαστικών σύμφωνα με τις διατάξεις της δασικής νομοθεσίας σχετικά με τη θανάτωση ατόμων, για την τοποθέτηση περιφράξεων και λοιπών σχετικών εγκαταστάσεων καθώς και για την προώθηση της φύλαξης παραγωγικών ζώων με ελληνικούς ποιμενικούς σκύλους».

Κτηνιατρική Υπηρεσία

Η Διεύθυνση Κτηνιατρικής της Περιφέρειας είναι σύμφωνα με το Π.Δ. 211/2006 (ΦΕΚ Α' 211/2006) αρμόδια για τη χορήγηση άδειας μεταφοράς (άρθρο 8) και την έγκριση συνοδευτικών εγγράφων (άρθρο 12) των νεκρών ζώων προς διάθεση ή διαχείριση.

Κέντρο Κτηνιατρικών Ιδρυμάτων Αθηνών

Το Κέντρο Κτηνιατρικών Ιδρυμάτων Αθηνών (ΚΚΙΑ), το οποίο συστάθηκε με το Π.Δ. 455/1990 (ΦΕΚ) είναι αρμόδιο για την ανίχνευση τοξικών ουσιών και δηλητηρίων.

Εισαγγελία

Ο Εισαγγελέας δύναται να δώσει εντολή για ανίχνευση τοξικών ουσιών και δηλητηρίων βάσει του άρθρου 3, παρ. 3, στοιχείο Π, γ του Π.Δ. 455/90 (ΦΕΚ Α 174/14.12.1990). Η εντολή απευθύνεται στο Τμήμα Τοξικολογίας των Ζώων του Ινστιτούτου Βιοχημείας, τοξικολογίας της διατροφής των ζώων του Κέντρου Κτηνιατρικών Ιδρυμάτων Αθηνών.

Ο Εισαγγελέας δύναται να διερευνήσει την προέλευση και εμπορία του δηλητηρίου. Τα άρθρα 422, 423, 479 ΠΚ βρίσκουν εφαρμογή για παραγωγούς και χρήστες δηλητηρίων. Τα άρθρα 279, 282 ΠΚ και 1 του Ν.1300/82 βρίσκουν εφαρμογή για τη δίωξη της δηλητηρίασης δεσποζόμενων ζώων. Τα άρθρα 28 του Ν.1650/86, 9 του Π.Δ. 67/81 και 3, στ του Ν.4043/12 βρίσκουν εφαρμογή για τη δίωξη της δηλητηρίασης ζώων της άγριας πανίδας.

2.3. Διοικητικές πράξεις και συμμετοχή της ομάδας εργασίας εναντίον στα δηλητηρία

Η Ομάδα Εργασίας έχει συνεδριάσει επτά φορές από τον Ιούνιο του 2012 και στις τρεις από αυτές συμμετείχαν κατόπιν παρέμβασης του Συνηγόρου του Πολίτη (ΣΤΠ) και εκπρόσωποι των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) και του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑΤ). Παράλληλα, η Ορνιθολογική εκπροσωπώντας την Ομάδα Εργασίας πραγματοποίησε συναντήσεις με τη διοίκηση σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων. Πέραν τούτου, η Ομάδα Εργασίας, μέσω της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης, διατηρεί επικοινωνία επί του θέματος με το Συνήγορο του Πολίτη και τη Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Με τη συνεργασία της Ομάδας Εργασίας, απόρροια των προαναφερθεισών συναντήσεων με εκπροσώπους των αρμόδιων υπηρεσιών, εκδόθηκαν από το ΥΠΑΑΤ (Διεύθυνση Προστασίας Φυτικής Παραγωγής - Τμήμα Γεωργικών Φαρμάκων και Διεύθυνση Υγείας των Ζώων) στις 13 Μαρτίου 2014, οι παρακάτω οδηγίες³⁰ για την ενημέρωση του κοινού για τα γεωργικά φάρμακα και την αντιμετώπιση περιπτώσεων δηλητηριασμένων δολωμάτων από τη χρήση φυτοπροστατευτικών ουσιών:

1. «Διαχείριση ευρεθέντων δηλητηριασμένων δολωμάτων με γεωργικά φάρμακα».
2. «Πρώτες βοήθειες σε ζώα με δηλητηρίαση από γεωργικά φάρμακα».

Το Τμήμα Γεωργικών Φαρμάκων του ΥΠΑΑΤ ανταποκρίθηκε επίσης θετικά σε αίτημα της Ομάδας Εργασίας

30 <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/crop-production/fytoprostatiamenu/525-elenxoifitoprostateytikon/ethniko-sxe-drashs/2245-dhlhtiriamena-doloma>

για έλεγχο της χρήσης των φυτοπροστατευτικών προϊόντων που περιέχουν τη δραστική ουσία Methomyl. Το ΥΠΑΑΤ με το υπ' αριθ. 7856/85384/17.07.2014 έγγραφο του και με την επισήμανση «εξαιρετικά επείγον» απέστειλε οδηγίες προς τις Περιφερειακές Διευθύνσεις Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής (ΔΑΟΚ), καθώς και στα Κέντρα Προστασίας Φυτών και Ποιοτικού Ελέγχου, προκειμένου να ενημερώσουν τα καταστήματα εμπορίας γεωργικών φαρμάκων να διαθέτουν φυτοπροστατευτικά προϊόντα με δραστική ουσία Methomyl μόνον σε επαγγελματίες χρήστες φυτοπροστατευτικών προϊόντων και να καταγράψουν τη λιανική πώληση στην ψηφιακή υπηρεσία ηλεκτρονικής καταγραφής. Επίσης το υπουργείο ζήτησε από τις ανωτέρω υπηρεσίες να ενημερώνουν άμεσα το αρμόδιο τμήμα για κάθε περιστατικό δηλητηριάσεων από γεωργικά φάρμακα. Επιπλέον, η εταιρεία Ντυ Ποντ Ελλάς Α.Ε. κλήθηκε με το ίδιο έγγραφο να υποβάλει στο υπουργείο τις αναλυτικές καταστάσεις με τα καταστήματα εμπορίας γεωργικών φαρμάκων, όπου διατέθηκαν φυτοπροστατευτικά προϊόντα με δραστική ουσία Methomyl, έτσι ώστε να ελεγχθούν από τις υπηρεσίες οι εγγραφές λιανικής πώλησης στην ψηφιακή υπηρεσία ηλεκτρονικής καταγραφής της λιανικής πώλησης φυτοπροστατευτικών προϊόντων. Τέλος, επισημάνθηκε ότι στην περίπτωση νέων κρουσμάτων, οι ανωτέρω υπηρεσίες πρέπει να διερευνούν άμεσα τα καταστήματα εμπορίας γεωργικών φαρμάκων σχετικά με την τήρηση της καταγραφής της λιανικής πώλησης στην ψηφιακή υπηρεσία ηλεκτρονικής καταγραφής της λιανικής πώλησης φυτοπροστατευτικών προϊόντων, με σκοπό τον εντοπισμό των υπευθύνων για την παράβαση.

Η Ομάδα Εργασίας απέστειλε τον Ιούλιο του 2014, έγγραφο στην τότε Γενική Γραμματέα του ΥΠΕΚΑ, με αίτημα την οργάνωση μιας σύσκεψης για την καταπολέμηση της παράνομης χρήσης των δηλητηριασμένων δολωμάτων με τη συμμετοχή όλων των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων, στην οποία ωστόσο δεν έλαβε ποτέ κάποια απάντηση.

Η Διεύθυνση Υγείας των Ζώων του ΥΠΑΑΤ, κατόπιν της παρέμβασης του ΣτΠ, προέβη στη σύνταξη οδηγιών προς τις κατά τόπους κτηνιατρικές υπηρεσίες για τη διαχείριση των δηλητηριασμένων ζώων (σε προετοιμασία).

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1. Βαση καταχωρησης περιστατικων δηλητηριασμενων δολωματος

Η καταγραφή των περιστατικών βασίστηκε στο Πρωτόκολλο Καταγραφής Περιστατικών Δηλητηρίασης (Βλ. Παράρτημα). Η καταχώρηση των περιστατικών δηλητηρίασης πραγματοποιείται σε βάση δεδομένων της Microsoft Access 2007, την οποία δημιούργησε η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία το 2012.

Σε αυτή τη βάση καταχωρούνται όλα τα περιστατικά δηλητηρίασης για τα οποία έχουν λάβει γνώση τα μέλη της Ομάδας Εργασίας ή τους έχουν κοινοποιηθεί από χρήστες γης (κτηνοτρόφοι, αγρότες και κυνηγοί), Δασαρχεία, Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, Κυνηγετικές Ομοσπονδίες και πολίτες. Τέλος, κατόπιν της αξιολόγησης της εγκυρότητάς τους, έχει καταχωρηθεί και ένας μικρός αριθμός περιστατικών δηλητηρίασης ζώων για τα οποία η Ομάδα Εργασίας έλαβε γνώση από το διαδίκτυο ή από τον ηλεκτρονικό και έντυπο τύπο. Εδώ συμπεριλαμβάνονται και τα περιστατικά που έχουν διαχειριστεί οι δύο ομάδες ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων, παρότι έχουν συνταχθεί ανεξάρτητες τεχνικές αναφορές με τα αποτελέσματα της δράσης των ομάδων αυτών (Kret et al. 2015; Βαβύλης κ.ά. 2016), προκειμένου να παρουσιαστεί η συνολική εικόνα των περιστατικών δηλητηρίασης.

Σε κάθε περιστατικό δηλητηρίασης καταγράφονται τα ακόλουθα στοιχεία:

1. Βασικές πληροφορίες

- Ημερομηνία δηλητηρίασης και ειδοποίησης
- Γεωγραφική θέση, συντεταγμένες
- Βασικός και δευτερέων τύπος της περιοχής (αγροτική, δασική, ημιορεινή, ορεινή, κτηνοτροφική, κοντά σε κατοικημένες περιοχές, αστική, άγνωστος)

- Καθεστώς προστασίας στην περιοχή, ακολουθώντας την κατηγοριοποίηση του άρθρου 4, παρ. 3 του Ν. 3937/2011 «Διατήρησης της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις»
- Καταγγελία ή όχι του περιστατικού στις αρμόδιες υπηρεσίες

2. Εμπλεκόμενα ζώα

- Εάν το ζώο είναι άγριο ή οικόσιτο, αναγνωρίσιμο ή μη
- Αριθμός ζώων
- Κατάσταση δείγματος (φρέσκο, σε σήψη, προχωρημένη σήψη, φτερά ή/και κόκκαλα)

3. Πληροφορίες για το δόλωμα

- Εάν βρέθηκε δόλωμα, τύπος και αριθμός δολωμάτων
- Τοξικολογική ανάλυση (τύπος δηλητηρίου, δραστική ουσία, καθεστώς χρήσης, όνομα εργαστηρίου)
- Κλινική εξέταση, νεκροψία
- Αιτιολογία δηλητηρίασης

4. Ομάδα ανίχνευσης δηλητηριασμένων δολωμάτων.

- Καταγράφεται εάν στο περιστατικό ενήργησε η Ομάδα Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων

Οι Κορμπέτη και Πολίτης (2012), ανέλυσαν συνολικά 551 περιστατικά που καταχωρίστηκαν στη βάση δεδομένων και είχαν λάβει χώρα στην ελληνική επικράτεια το χρονικό διάστημα 2000-2012³¹. Στα περιστατικά αυτά περιελήφθησαν και όσα έλαβαν χώρα σε αστικό περιβάλλον, όπως για παράδειγμα γλάροι που είχαν εισαχθεί στην ANIMA με συμπτώματα δηλητηρίασης κυρίως λόγω της τροφοληψίας σε χωματερές. Επισημαίνεται ότι πριν το 2012, απουσίαζε ένα ενιαίο πρωτόκολλο καταγραφής, με αποτέλεσμα η συλλογή των πληροφοριών να εμφανίζει σημαντική ανομοιογένεια.

Η παρούσα αναφορά παρουσιάζει τις αναλύσεις των περιστατικών δηλητηριάσεων, όπως έχουν καταχωριστεί από τον Ιανουάριο του 2012 έως και το Δεκέμβριο του 2015 και αποτελεί τη συνέχεια της αναφοράς των Κορμπέτη και Πολίτη (2012).

4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στη βάση δεδομένων έχουν καταχωριστεί συνολικά από τις αρχές του 2012 έως το τέλος του 2015, 207 περιστατικά δηλητηριάσεων. Για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης συμπεριλήφθηκαν μόνο τα περιστατικά εκτός αστικών περιοχών, με εξαίρεση τις δηλητηριάσεις άγριας ζωής εντός αυτών και όσα δηλώνουν δηλητηρίαση εκ προθέσεως, προκειμένου να αποτυπωθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια το μέγεθος του προβλήματος. Κατά την ανάλυση εξαιρέθηκαν όλα τα είδη των γλάρων που δηλητηριάζονται κατά την τροφοληψία τους στις χωματερές, άτομα του είδους Τυτώ (Tyto alba) που θεωρείται ότι δηλητηριάζονται δευτερογενώς από την κατάποση μικρών τρωκτικών τα οποία είχαν θανατωθεί από τρωκτικοκτόνα κ.ά.

4.1. Περιστατικά δηλητηριάσεων ανά έτος

Στην ανάλυση που ακολουθεί συμπεριλήφθηκαν μόνο εκείνα τα περιστατικά που ικανοποιούν τα παραπάνω κριτήρια και αφορούν συνολικά 163 από τα 207 περιστατικά.

31 Τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από καταγραφές ή συμπλήρωση ερωτηματολογίων κατά την υλοποίηση προγραμμάτων και καταγραφές καταγγελιών των περιβαλλοντικών οργανώσεων για τις εξής χρονικές περιόδους: Πρόγραμμα Αντίδοτο (2000-2007), WWF Ελλάς (2000-2012), ANIMA 2007-2012, Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης (2007-2012), Αρκτούρος 2007-2012, Καλλιστώ (2007-2012).

Γράφημα 1: Περιστατικά δηλητηριάσεων για τα έτη 2012-2015 (συνολικά 163). Για τα έτη 2014 και 2015 απεικονίζεται ο αριθμός των περιστατικών που καταγράφηκε από τις Ομάδες Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων (ΟΑΔΔ).

Τα περισσότερα καταγεγραμμένα περιστατικά δηλητηρίασης για τα οποία η Ομάδα Εργασίας έλαβε γνώση συνέβησαν το 2013 (Γράφημα 1) και εντοπίστηκαν κυρίως στο πλαίσιο των προγραμμάτων LIFE+ «Καινοτόμες Δράσεις για την Αντιμετώπιση της Παράνομης Χρήσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων σε Μεσογειακές Πιλοτικές Περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης»³² και LIFE+ «Επείγοντα μέτρα για την εξασφάλιση της επιβίωσης του Ασπροπάρη (*Ne-orphron perscnorpterus*) στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία». Στο γράφημα απεικονίζονται επίσης τα περιστατικά που εντοπίστηκαν με τη βοήθεια των Ομάδων Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων (ΟΑΔΔ) στα δύο χρόνια της λειτουργίας τους. Συγκεκριμένα στο χρονικό διάστημα 2014-2015 οι ΟΑΔΔ πραγματοποίησαν 155 περιπολίες, καλύπτοντας 376 χλμ και εντοπίζοντας σε 35 από αυτές 66 δηλητηριασμένα ζώα και 52 δηλητηριασμένα δολώματα, τα οποία αντιστοιχούν σε 27 περιστατικά δηλητηρίασης (Kret et al. 2015, Βαβύλης κ.ά. 2016).

Δεν θεωρείται ότι μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την τάση της χρήσης των δηλητηριασμένων δολωμάτων στις περιοχές υλοποίησης των προαναφερθέντων LIFE+, αφενός, επειδή η χρονοσειρά των δεδομένων είναι μικρή και αφετέρου επειδή η καταγραφή των περιστατικών βασίζεται σε διαφορετικής έντασης προσπάθεια συλλογής δεδομένων από τα μέλη της Ομάδας Εργασίας ανά περιοχή δράσης τους. Η καταγραφή των κρουσμάτων δηλητηρίασης βασίζεται επίσης στην τυχαία ενημέρωση για περιστατικά στις περιοχές που δρουν τα μέλη της Ομάδας, διότι εξαρτάται σημαντικά από τις καταγγελίες των κατοίκων σε αυτά και τέλος στην τυχαία ενημέρωση για περιστατικά σε περιοχές που δεν έχουν παρουσία τα μέλη της Ομάδας εργασίας.

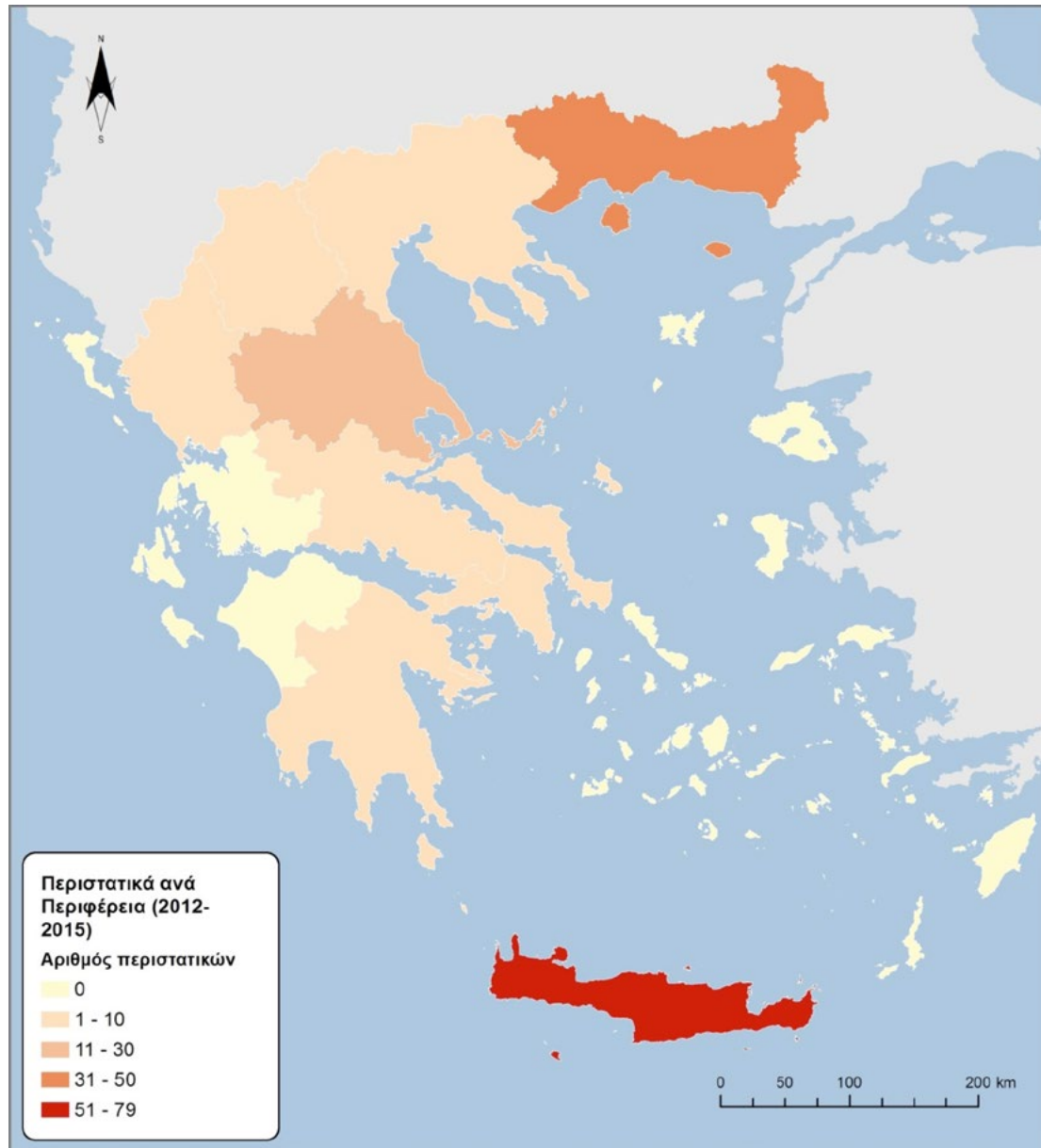
4.2. Γεωγραφική κατανομή

Από όλες τις περιοχές για τις οποίες η Ομάδα Εργασίας διαθέτει δεδομένα για την προαναφερθείσα περίοδο, η Κρήτη έρχεται πρώτη με 78 καταγεγραμμένα περιστατικά δηλητηρίασης (Χάρτης 1) από το ΜΦΙΚ. Το ΜΦΙΚ λόγω της συνεχούς και σταθερής του παρουσίας στην Κρήτη τροφοδοτεί τη βάση δεδομένων διαρκώς με νέα περιστατικά. Στην Κρήτη, θύματα των δηλητηρίων είναι συχνά τα όρνια, τα οποία είναι προστατευόμενο είδος. Το γεγονός αυτό, οδηγεί τους πολίτες να κοινοποιούν τα περιστατικά στο ΜΦΙΚ, σε αντίθεση με περιπτώσεις που τα θύματα είναι αδέσποτοι σκύλοι. Ακολούθως στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, όπου το WWF Ελλάς δραστηριοποιείται σταθερά πάνω από δύο δεκαετίες σε θέματα προστασίας αρπακτικών πουλιών, ενώ υλοποιεί από το 2011 και τις δράσεις του LIFE+ «Η επιστροφή του Ασπροπάρη», έχουν αναφερθεί 32 περιστατικά. Στην αμέσως επόμενη θέση βρίσκεται η Θεσσαλία, η οποία αποτελεί

32 <https://lifeagainstopoison.wordpress.com/about/>

περιοχή δράσης της Ορνιθολογικής μέσω του προαναφερθέντος LIFE+, με 30 περιστατικά. Ο Αρκτούρος ήταν επίσης παρών στην περιοχή με το πρόγραμμα LIFE+ «Καινοτόμες δράσεις ενάντια στα δηλητήρια». Όσον αφορά στις περιφέρειες της Δυτικής Ελλάδας, των Ιονίων νήσων και του Νοτίου Αιγαίου, εντοπίζεται κενό γνώσης καθώς δεν υπάρχουν δεδομένα, ενώ στις υπόλοιπες περιφέρειες ο αριθμός των καταγεγραμμένων περιστατικών είναι εξαιρετικά μικρός (λιγότερα από 10 περιστατικά).

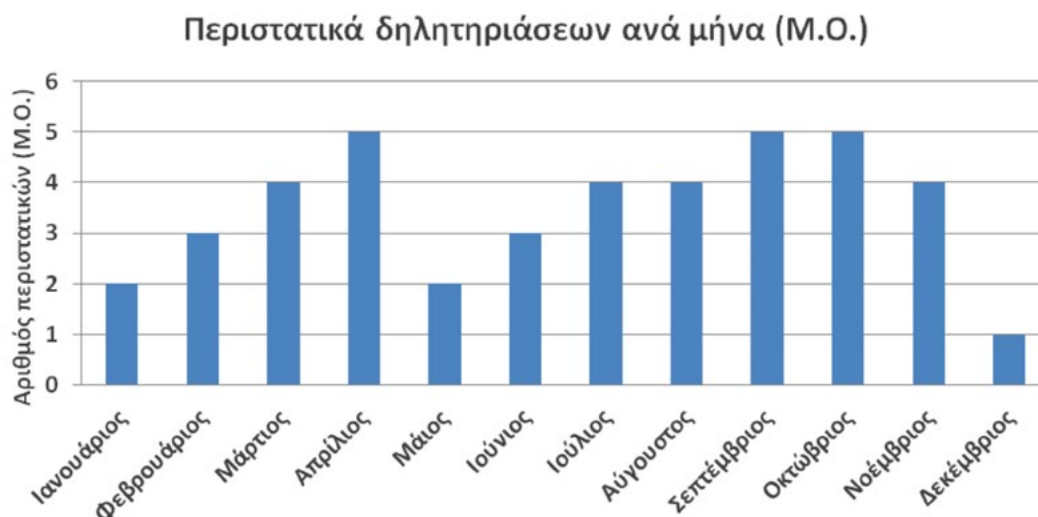
Χάρτης 1. Περιστατικά δηλητηριάσεων ανά Περιφέρεια

4.3. Εποχιακή κατανομή

Η πρακτική των δηλητηριασμένων δολωμάτων συμβαίνει καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Ωστόσο, σε ότι αφορά στην εποχιακή διακύμανση φαίνεται να είναι πιο έντονη σε δυο εποχές και συγκεκριμένα την Άνοιξη (Απρίλιος) και το Φθινόπωρο (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος) (Γράφημα 2). Από την τάση συμπεραίνεται ότι το φαινόμενο των δηλητηριασμένων δολωμάτων δεν είναι τυχαίο και άσκοπο, αλλά συμβαίνει συστηματικά και σκόπιμα. Ο μήνας με τα περισσότερα καταγεγραμμένα περιστατικά είναι ο Σεπτέμβριος (21 περιστατικά). Η αύξηση αυτή μπορεί να συνδεθεί με την έναρξη της κυνηγετικής περιόδου στα τέλη Αυγούστου και μέσα Σεπτεμβρίου (έναρξη θήρας θηλαστικών). Ακολουθεί ο Απρίλιος με 19 περιστατικά, κάτι που πιθανά οφείλεται στην εξόντωση των αλεπούδων μετά τη λήξη της κυνηγετικής περιόδου που πραγματοποιείται

η εκπαίδευση και εκγύμναση των σκύλων. Αυτό γιατί κατά την εκπαίδευση των σκύλων παίζει καθοριστικό ρόλο η πρώτη οσμή που θα ανιχνεύσουν να προέρχεται από θηρεύσιμο είδος (π.χ. λαγός ή αγριογούρουνο) και όχι από αλεπού, ώστε να μην τους προκαλείται σύγχυση κατά το κυνήγι. Η κινητήριος δύναμη για τη χρήση δηλητηρίων είναι συχνά και οι σφοδρές συγκρούσεις μεταξύ κυνηγών και κτηνοτρόφων, όπου οι τελευταίοι μέσω των δολωμάτων επιχειρούν να αποτρέψουν τους κυνηγούς να θηρεύουν ή να εκγυμνάζουν τους κυνηγετικούς σκύλους στα βοσκοτόπια τους. Από την άλλη, οι κυνηγοί μπορεί να χρησιμοποιούν δολώματα για την εξόντωση των ποιμενικών σκύλων που μπορεί να βλάψουν τα σκυλιά τους κατά την άσκηση της θηρευτικής δραστηριότητας. Η εαρινή αύξηση της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων οφείλεται επίσης και στην έναρξη της εκτατικής βόσκησης στα ορεινά οικοσυστήματα.

Γράφημα 2: Μέσος όρος περιστατικών δηλητηριάσεων ανά μήνα για τη χρονική περίοδο 2012-2015.

4.4. Δηλητηρίαση εντός προστατευόμενων περιοχών

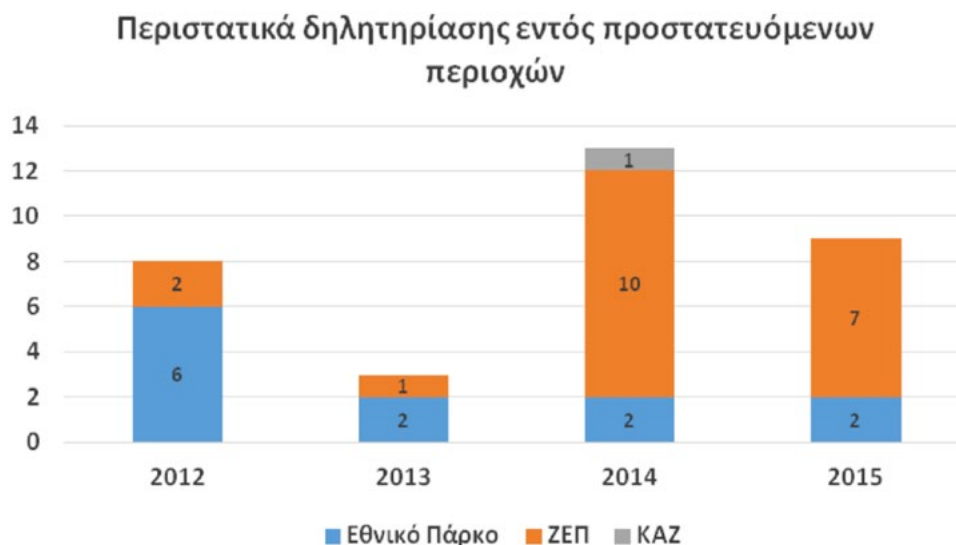
Στο σύνολο των 164 γνωστών περιστατικών, καταγράφηκε δηλητηρίαση εντός προστατευόμενων περιοχών σε 33 περιπτώσεις. Ειδικότερα, 12 περιστατικά (7%) έλαβαν χώρα εντός Εθνικού Πάρκου - στην συντριπτική τους πλειοψηφία στο Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς- Λευκίμμης-Σουφλίου (Γράφημα 3). Αξιοσημείωτο είναι ότι σε περιοχές του Δικτύου Natura 2000 και συγκεκριμένα εντός Ζωνών Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) αναφέρονται 20 περιστατικά δηλητηρίασης (12%). Τέλος, εντός Καταφυγίου Αγρίας Ζωής (ΚΑΖ) καταγράφηκε ένα περιστατικό δηλητηρίασης (περίπου 1%).

Δηλητηριάσεις εντός και εκτός προστατευόμενων περιοχών

Γράφημα 3: Δηλητηριάσεις εντός και εκτός προστατευόμενων περιοχών για τη χρονική περίοδο 2012-2015.

Με την πάροδο του χρόνου παρατηρείται ραγδαία αύξηση των περιστατικών εντός ΖΕΠ (Γράφημα 4). Αυτό οφείλεται στις περιπολίες που διενέργησαν οι Ομάδες Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων από το 2014 και έπειτα σε επικράτειες Ασπροπάρηδων.

Γράφημα 4: Περιστατικά δηλητηρίασης εντός προστατευόμενων περιοχών για τη χρονική περίοδο 2012-2015.

4.5. Αιτιολογία δηλητηρίασης

Η εξακρίβωση και επιβεβαίωση του κινήτρου πίσω από την πρακτική της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων δεν είναι πάντα δυνατή. Αξιοσημείωτο είναι ότι στο 61% των περιπτώσεων (Γράφημα 5) το κίνητρο παραμένει απροσδιόριστο. Οι διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με τα κίνητρα προέρχονται από μαρτυρίες χρηστών γης αλλά και τις υπάρχουσες ενδείξεις. Σχετικά με το τελευταίο, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων που ακολούθησε χρονικά την πρόκληση ζημιών σε μελίτσια από αρκούδες ή την εμφάνιση λύκων σε περιοχές όπου βόσκουν κοπάδια. Το σύνηθες κίνητρο για την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, σύμφωνα με τη βέλτιστη διαθέσιμη πληροφορία, είναι οι τοπικές αντιδικίες μεταξύ διαφόρων χρηστών γης, όπως επιβεβαιώνεται και από τους Κορμπέτη και Πολίτης (2012) και τους Skartsi et al. (2014). Οι τοπικές αντιδικίες συνιστούν μια μεγάλη κατηγορία περιστατικών καθώς περιλαμβάνουν μη-επιβεβαιωμένου χαρακτήρα συγκρούσεις μεταξύ κυνηγών ή/και κτηνοτρόφων. Για το χρονικό διάστημα 2012-2015, οι τοπικές αντιδικίες καταλαμβάνουν το 10% των περιπτώσεων με προσδιορισμένο κίνητρο. Οι τοπικές αντιδικίες συνήθως εκδηλώνονται με τη διασπορά δηλητηριασμένων δολωμάτων για τη θανάτωση ποιμενικών σκύλων, όταν αυτά μπορεί να θανατώσουν κυνηγετικούς σκύλους, αντιδικίες μεταξύ γειτόνων κτηνοτρόφων για λόγους ιδιοκτησιακούς ή χρήσης βοσκότοπου.

Γράφημα 5: Κίνητρα χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων για το χρονικό διάστημα 2012-2015.

Στην ίδια κατηγορία περιλαμβάνονται και οι προσωπικές αντιδικίες ατόμων ανεξάρτητα της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκουν. Οι επιβεβαιωμένες αντιδικίες εκ προθέσεως μεταξύ κυνηγών και κτηνοτρόφων ή μεταξύ κτηνοτρόφων, έχουν περιληφθεί στις ξεχωριστές κατηγορίες «κυνηγετικοί σκύλοι» (5%) και «Ποιμενικοί σκύλοι» (4%). Σημαντικό κίνητρο για τη χρήση δηλητηρίου αποτελεί και η ζημιά στη ζωική παραγωγή (6%) κυρίως από αρκούδες και λύκους.

Συχνή είναι η χρήση δηλητηρίων από μεμονωμένους κυνηγούς για τον έλεγχο του πληθυσμού της αλεπούς (7%, εξόντωση ανταγωνιστικών για το κυνήγι ειδών). Η αλεπού θεωρείται ότι αποτελεί την κύρια παράμετρο που καθορίζει την κάρπωση του λαγού, ενώ δηλητηριάζεται για να διευκολύνεται η εκπαίδευση και η δίωξη του λαγού από τους κυνηγετικούς σκύλους που μπορεί λανθασμένα να καταδιώκουν αλεπούδες αντί του επιθυμητού θηράματος.

Πέρα από τους προαναφερθέντες χρήστες γης, οι γεωργοί μπορεί επίσης να χρησιμοποιήσουν δηλητηριασμένα δολώματα σε περιπτώσεις ζημιών στη φυτική παραγωγή από αρκούδες, αγριογούρουνα ή ακόμα και μικρότερα θηλαστικά, όπως οι ασβοί και τα κουνάβια.

Συχνή πρακτική αποτελεί ο δηλητηριασμός αδέσποτων σκύλων για έλεγχο του πληθυσμού τους εντός και εκτός των οικισμών. Η πρακτική αυτή οφείλεται στην ακούσια ή εκούσια εγκατάλειψη κυνηγετικών, ποιμενικών σκύλων ή ζώων συντροφιάς και στην εν συνεχεία ανεξέλεγκτη αναπαραγωγή τους.

4.6. Ομάδες πανίδας και δηλητηριασμένα είδη

Τα δηλητηριασμένα ζώα που εντοπίστηκαν στο χρονικό διάστημα 2012-2015, κατηγοριοποιήθηκαν κατά την ανάλυση των δεδομένων σε ομάδες πανίδας (βλ. Γράφημα 6). Στην κατηγορία «Μεγάλα σαρκοφάγα θηλαστικά» έχουν συμπεριληφθεί η Αρκούδα, ο Λύκος, το Τσακάλι και η Αλεπού. Στα «Μικρά σαρκοφάγα θηλαστικά» ο Ασβός και το Κουνάβι. Στα «πτωματοφάγα αρπακτικά πουλιά» οι γύπες, ο Χρυσαιετός, ο Στικταετός, ο Καλαμόκιρκος και η Γερακίνα. Τέλος, στην κατηγορία «Άλλα πουλιά» συμπεριλήφθηκαν το Στεπογέρακο και ο Φιδαετός.

Τα πτωματοφάγα αρπακτικά πουλιά συγκαταλέγονται στην ομάδα άγριας πανίδας που πλήττεται περισσότερο από την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, καθώς έχουν δηλητηριαστεί 88 άτομα, καταλαμβάνοντας το ποσοστό του 30% (Γράφημα 6). Οι γύπες, αλλά και είδη αετών όπως ο Χρυσαιετός, δηλητηριάζονται δευτερογενώς όταν τρέφονται με ζώα τα οποία έχουν θανατωθεί από την κατάποση δολώματος.

Ομάδες πανίδας

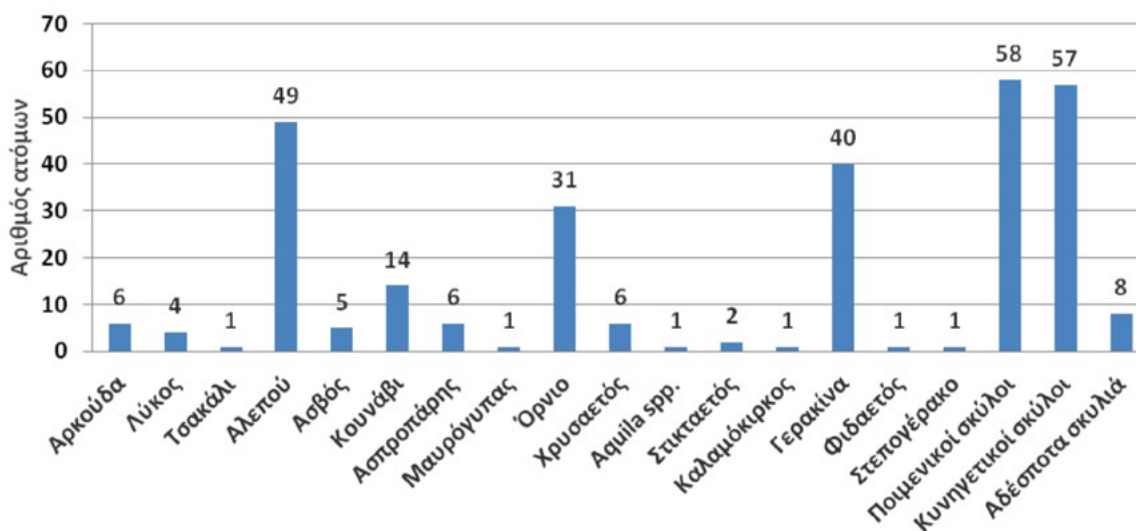

Γράφημα 6: Ομάδες πανίδας που επλήγησαν από τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων για το χρονικό διάστημα 2012-2015.

Το διάστημα 2012-2015 δηλητηριάστηκαν αρκετά προστατευόμενα είδη με κάποια από αυτά να κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Συγκεκριμένα, δηλητηριάστηκαν τουλάχιστον 31 όρνια (Γράφημα 7), ο ηπειρωτικός πληθυσμός των οποίων χαρακτηρίζεται στο Κόκκινο Βιβλίο ως «Κρισίμως Κινδυνεύον», ενώ ο πληθυσμός της Κρήτης ως «Τρωτός». Επισημαίνεται ότι τα όρνια της αποικίας των Στενών του Νέστου δεν έχουν συμπεριληφθεί στην ανάλυση καθώς δεν εντοπίστηκαν ποτέ τα πτώματά τους, παρά μόνον τα δύο.

Την περίοδο αυτή δηλητηριάστηκαν θανάσιμα και 5 Ασπροπάρηδες σε τρία περιστατικά δηλητηρίασης. Συγκεκριμένα το ίδιο πουλί δηλητηριάστηκε δύο φορές, όπου την πρώτη φορά επιβίωσε, ενώ τη δεύτερη όχι. Το είδος κατατάσσεται στο Κόκκινο Βιβλίο ως «Κρισίμως κινδυνεύον» με τον ελληνικό πληθυσμό του να είναι πλέον στο χείλος της εξαφάνισης. Η Αλεπού είναι το είδος της άγριας πανίδας με τη μεγαλύτερη συχνότητα δηλητηρίασης, 49 άτομα. Ακολουθεί η Γερακίνα με αριθμό 40 ατόμων με τα περισσότερα να έχουν δηλητηριαστεί στην Κρήτη.

Δηλητηριασμένα ζώα

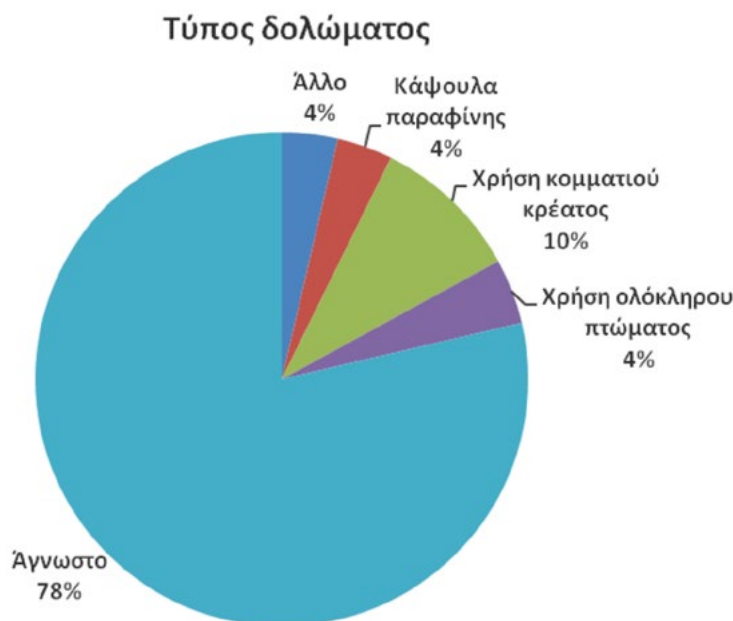
Γράφημα 7: Δηλητηριασμένα είδη για το χρονικό διάστημα 2012-2015. Η κατηγορία «Aquila spp.» είναι είδη αετών, που λόγω προχωρημένης αποσύνθεσης ήταν αδύνατη η αναγνώρισή τους.

Την ίδια περίοδο καταγράφηκε η δηλητηρίαση έξι αρκούδων, τεσσάρων λύκων καθώς και μικρών θηρευτών (ασβός και κουνάβι).

Σημαντικό ποσοστό, 43% του συνόλου των δηλητηριασμένων ζώων καταλαμβάνουν τα σκυλιά. Την πρωτιά κατέχουν τα ποιμενικά σκυλιά (20%, 58 άτομα), ενώ ακολουθούν πολύ κοντά τα κυνηγετικά (20%, 57 άτομα) και στη συνέχεια τα αδέσποτα με τουλάχιστον οκτώ άτομα (3%), καθώς έχει καταγραφεί δηλητηρίαση σε 14 περιστατικά, εκ των οποίων στα οκτώ δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό των ατόμων. Στην ανάλυση έχουν συμπεριληφθεί ως «αδέσποτα» τα σκυλιά που έχουν εντοπιστεί σε ορεινές, δασικές και αγροτικές περιοχές και στα οποία δεν έχει διευκρινιστεί κατά την καταγραφή του περιστατικού αν πρόκειται για ποιμενικούς, κυνηγετικούς ή αδέσποτους σκύλους.

4.7. Τύπος δολώματος

Στην πλειοψηφία των περιστατικών δηλητηριάσεων (78%) δεν εντοπίστηκε δόλωμα (Γράφημα 8). Τα δηλητηριασμένα δολώματα είναι συχνά πολύ δύσκολο να εντοπιστούν καθώς μπορεί να είναι μικρά σε μέγεθος και τοποθετημένα με τέτοιο τρόπο ώστε να μην είναι ευδιάκριτα από το ανθρώπινο μάτι. Επιπλέον, τα δολώματα δύναται να έχουν αλλιωθεί σημαντικά είτε λόγω παλαιότητας, είτε λόγω έντονων καιρικών συνθηκών (π.χ. ισχυρές βροχοπτώσεις). Τέλος, η απουσία εύρεσης δολώματος μπορεί να οφείλεται είτε στην κατάποσή του από το ζώο είτε στο ότι το θύμα κατέληξε σε απόσταση από το σημείο της δηλητηρίασης. Στις περιπτώσεις όπου εντοπίστηκαν δηλητηριασμένα δολώματα, ο πιο διαδεδομένος τύπος είναι η χρήση κομματιού κρέατος, συχνά συκώτι ή λουκάνικο, το οποίο είναι εμποτισμένο με κάποιο εγκεκριμένο ή παράνομο φυτοφάρμακο. Για την εξόντωση μεγάλων σαρκοφάγων, όπως ο λύκος, χρησιμοποιούνται συνήθως ολόκληρα πτώματα παραγωγικών ζώων επικαλυμμένα με δηλητήριο. Συχνά εντοπίζονται και τυποποιημένα δηλητηριασμένα δολώματα με τη μορφή κάψουλας παραφίνης. Η διαφορά αυτού του τύπου με τους προηγούμενους είναι ότι δεν προκαλεί δευτερογενή δηλητηρίαση, καθώς δεν περιέχει φυτοφάρμακο αλλά κυανιούχα άλατα (συνήθως κυανιούχο κάλιο) επενδυμένα με παραφίνη. Τα κυανιούχα άλατα είναι ιδιαίτερα τοξικά και όταν η κάψουλα της παραφίνης διαρραγεί μπορούν να προκαλέσουν ακαριαίο θάνατο μέσω της αναπνοής, της κατάποσης ή όταν έρθουν σε επαφή με το δέρμα.

Γράφημα 8: Τύπος δολώματος στα περιστατικά δηλητηρίασης για το χρονικό διάστημα 2013-2015.

4.8. Διενέργεια τοξικολογικών αναλύσεων και καταγγελιών

Η διαθέσιμη πληροφορία για τις δηλητηριώδεις ουσίες που χρησιμοποιούνται στα δολώματα δεν είναι σε καμία περίπτωση επαρκής καθώς σπάνια διενεργούνται τοξικολογικές αναλύσεις είτε των δολωμάτων είτε του στομάχου του δηλητηριασμένου ζώου. Χαρακτηριστικά στο σύνολο των 163 περιστατικών, μόνο για τα

27 έχει διεξαχθεί τοξικολογική ανάλυση (Γράφημα 9).

Ο μικρός αριθμός των τοξικολογικών αναλύσεων οφείλεται κυρίως στους κάτωθι λόγους:

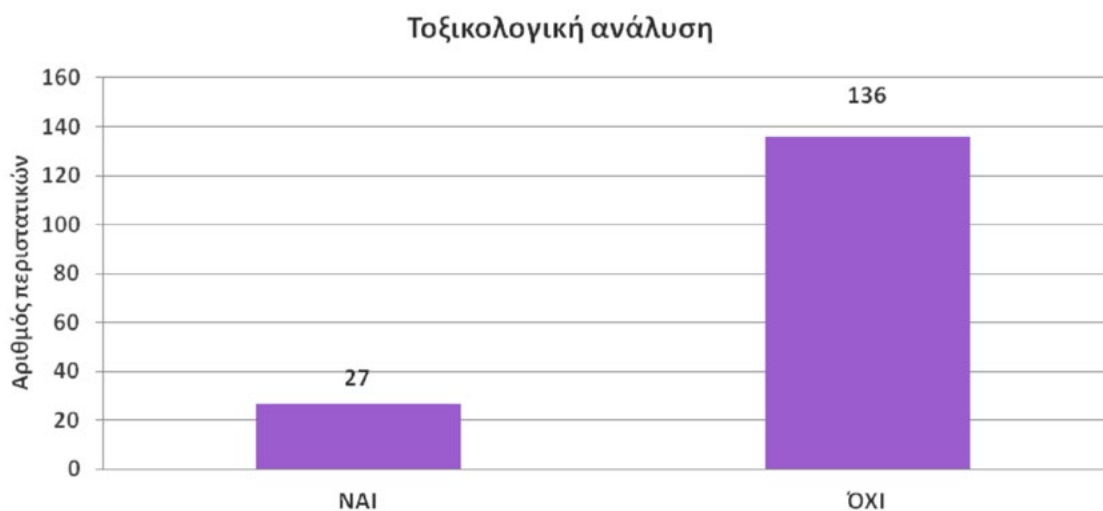
α) ότι σε κάποιες περιπτώσεις τα δείγματα ήταν σε προχωρημένη σήψη και ακατάλληλα για τοξικολογική ανάλυση,

β) κάποιιοι πολίτες ενώ ανακοίνωναν το περιστατικό, είτε ήταν απρόθυμοι να το καταγγείλουν είτε είχαν ήδη θάψει ή καταστρέψει τα δείγματα,

γ) σε κάποιες περιπτώσεις, οι υπηρεσίες αδυνατούσαν (υποστελέχωση/υποχρηματοδότηση) ή δεν υπήρχε προθυμία να διαχειριστούν τα δηλητηριασμένα ζώα για να εξάγουν και να αποστείλουν τα δείγματα (δυσκολία εύρεσης ενόχου/επιβάρυνση με επιπλέον γραφειοκρατία, και τέλος,

δ) δεν υπήρχε μήνυση/καταγγελία –σύνηθες φαινόμενο καθώς οι πλείστοι των θιγόμενων πολιτών που τα οικόσιτα ζώα τους δηλητηριάστηκαν, απέφευγαν τη μήνυση (Γράφημα 12), με αποτέλεσμα να μη λειτουργεί η διαδικασία εξαγωγής του δείγματος για τοξικολογική ανάλυση.

Τη διαδικασία για τη διενέργεια τοξικολογικής ανάλυσης, τη δυσχεραίνει επίσης το γεγονός, ότι μέχρι σήμερα δεν έχει θεσπιστεί ένα σαφές νομοθετικό πλαίσιο το οποίο να ορίζει επακριβώς τις αρμόδιες υπηρεσίες για την ασφαλή διαχείριση των περιστατικών δηλητηριασμένων ζώων (απομάκρυνση του ζώου από το περιβάλλον, αφαίρεση στομάχου και αποστολή του σε εξειδικευμένο εργαστήριο για ανάλυση). Η οικονομική κρίση περιπλέκει ακόμα περισσότερο την κατάσταση λόγω υποστελέχωσης των περιφερειακών κτηνιατρικών υπηρεσιών και έλλειψης οικονομικών πόρων. Τα δείγματα στομάχου αποστέλλονται με παραπεπτικό από τα κατά τόπους αγροτικά κτηνιατρεία μόνο στο Ινστιτούτο Βιοχημείας και Τοξικολογίας και Παθολογίας Διατροφής των ζώων του Κέντρου Κτηνιατρικών Ιδρυμάτων Αθηνών (ΚΚΙΑ) του ΥΠΑΑΤ. Το ΚΚΙΑ έχει επίσης πληγεί από την οικονομική κρίση με συνέπεια την εξαιρετική υποστελέχωσή του. Ενδεικτικό της κατάστασης του ΚΚΙΑ είναι η διεκπεραίωση του μεγάλου όγκου των δειγμάτων αποκλειστικά από ένα άτομο. Τα δείγματα αυτά δεν αφορούν μόνο τα δηλητηριασμένα ζώα αλλά και τα λυσούποπτα που αποστέλλονται στο ΚΚΙΑ στο πλαίσιο της ΚΥΑ για το Πρόγραμμα Επιτήρησης και Καταπολέμησης της Λύσσας στην Ελλάδα (331/10301/25.01.2013 ΦΕΚ Β΄ 198).

Γράφημα 9: Οι τοξικολογικές αναλύσεις που διενεργήθηκαν κατά το διάστημα 2012-2015.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των τοξικολογικών αναλύσεων σε ότι αφορά στις ουσίες που χρησιμοποιούνται για την Παρασκευή των δολωμάτων, την πρωτιά κατέχουν τα προϊόντα φυτοπροστασίας, τα οποία μπορεί να είναι εγκεκριμένα και νόμιμα διαθέσιμα στην αγορά ή απαγορευμένα τόσο σε εθνικό και ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η ομάδα τοξίνης με τα περισσότερα περιστατικά (11) είναι οι καρβαμιδικό εστέρες (Γράφημα 10). Πρόκειται για πολύ τοξικά εντομοκτόνα, με το απαγορευμένο από το 2008 Carbofuran, να έχει χρησιμοποιηθεί σε επτά περιστατικά δηλητηρίασης και να είναι υπεύθυνο για τη δηλητηρίαση 25

ζώνων μεταξύ των οποίων δύο Ασπροπάρηδων, έξι Ορνιων και τεσσάρων Χρυσαιτών. Η δραστική ουσία Methomyl που ανήκει στην ίδια κατηγορία έχει εντοπιστεί σε τέσσερα περιστατικά. Το Methomyl σε σκόνη απαγορεύτηκε στην Ελλάδα το 2008 αλλά επανεγκρίθηκε σε υγρή μορφή στις αρχές του 2013 (ΑΔΑ: ΒΕΥ2Β-Ο5Φ)³³, ενώ πλέον κυκλοφορεί στο εμπόριο και σε σκόνη (ΑΔΑ: ΩΦΟΓ4653ΠΓ-ΖΩ9)³⁴.

Η δεύτερη σε συχνότητα εμφάνισης κατηγορία είναι τα οργανοχλωριωμένα εντομοκτόνα, με το απαγορευμένο Endosulfan να έχει εντοπιστεί συνολικά εντός του 2014 σε τρία περιστατικά, δύο στα Μετέωρα και ένα στον Ιασμο Ροδόπης. Οι οργανοφωσφορικοί εστέρες Phorate και Chlorpyrifos έχουν χρησιμοποιηθεί σε δύο περιπτώσεις. Συγκεκριμένα το Chlorpyrifos ανιχνεύτηκε στον Ασπροπάρη που βρέθηκε δηλητηριασμένος τον Ιούλιο του 2015 στα Μετέωρα, ενώ το Phorate στο περιστατικό δηλητηρίασης στο πανεπιστημιακό δάσος Πετρουλίου. Η δραστική ουσία Chlorpyrifos είναι νόμιμη. Σε δύο περιστατικά έχουν ανιχνευτεί οργανοφωσφορικοί εστέρες χωρίς ωστόσο στα αποτελέσματα των τοξικολογικών αναλύσεων να αναφέρεται η δραστική ουσία.

Οι κάψουλες παραφίνης με κυανιούχα άλατα παρόλο που απαγορεύθηκε η χρήση τους το 1993, συνιστούν μια συχνή μέθοδο εξόντωσης της πανίδας. Οι κάψουλες παραφίνης είτε ως το μοναδικό δηλητήριο ή και με άλλες ουσίες μαζί, εντοπίστηκαν σε έξι περιστατικά. Αυτός ο τύπος δηλητηριασμένου δολώματος έχει προκαλέσει το θάνατο σε 66 ζώα συνολικά, εκ των οποίων 32 αλεπούδες, ένα κυνηγετικό σκύλο και 8 οκτώ ποιμενικούς.

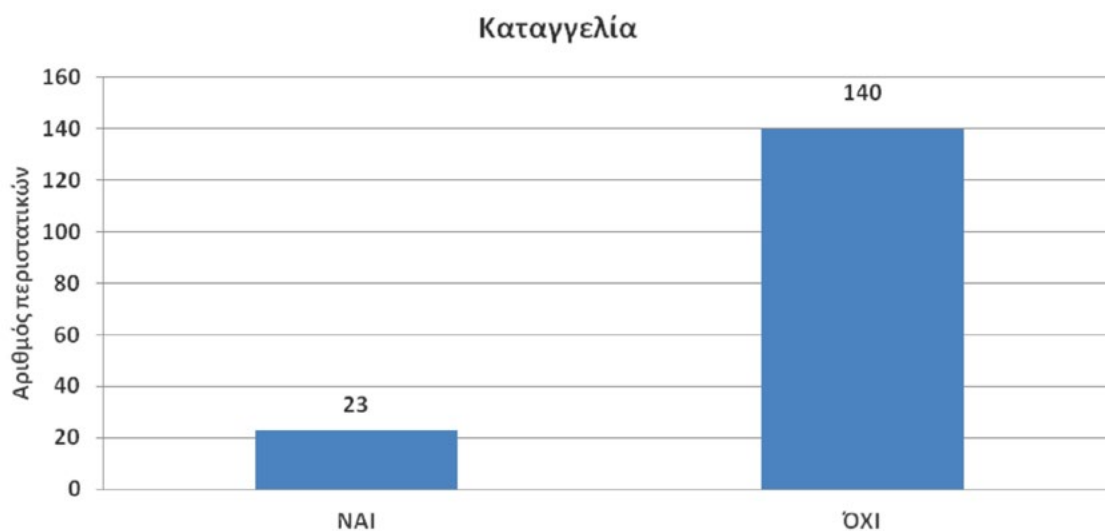

Γράφημα 10: Αριθμός περιστατικών ανά ομάδα τοξίνης και το ποσοστό που αντιπροσωπεύει κάθε ουσία για το χρονικό διάστημα 2012-2015.

Μικρό ποσοστό των περιστατικών δηλητηρίασης έχει καταγγεληθεί στις αρμόδιες δικωτικές αρχές (εισαγγελία, αστυνομία και δασική υπηρεσία) καθώς οι παθόντες δεν απευθύνονται στη δικαιοσύνη (Γράφημα 11). Το φαινόμενο αυτό μπορεί να ερμηνευθεί διττά. Αφενός οι παθόντες θεωρούν πως δεν θα υπάρξει ανταπόκριση από τις αρμόδιες αρχές καθώς το έγκλημα της δηλητηρίασης δεν αποτελεί προτεραιότητα και αφετέρου επειδή καθίσταται σχεδόν ανέφικτη η απόδειξη πρόθεσης κατά τη χρήση του δολώματος. Η στάση αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι με τα υφιστάμενα μέσα, ο εντοπισμός των δραστών είναι σχεδόν αδύνατος.

33 <http://www.minagric.gr/greek/data/LANNATE-20SL-14410.pdf#>

34 <http://www.minagric.gr/greek/data/LANNATE-25WP-14540.pdf>

Γράφημα 11: Οι καταγγελίες που υποβλήθηκαν στις διωκτικές αρχές το χρονικό διάστημα 2012-2015.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων αποτελεί μια διαδεδομένη πρακτική στην ελληνική ύπαιθρο με τεράστιες αρνητικές επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα, καθώς αποτελεί μια από τις σημαντικότερες αιτίες μη φυσικού θανάτου πολλών απειλούμενων ειδών. Τα δηλητηριασμένα δολώματα αποτελούν επιπλέον μία μη επιλεκτική μέθοδο εξόντωσης ειδών της άγριας πανίδας, ειδικά των σαρκοφάγων και πτωματοφάγων ζώων, όπως δείχνουν και τα αποτελέσματα της παρούσας αναφοράς, που ακριβώς λόγω των διατροφικών τους συνθηκών είναι πιο ευάλωτα στα δηλητήρια.

Το πρωτόκολλο διαχείρισης πιθανών περιστατικών δηλητηρίασης των Κορμπέτη και Πολίτη (2012), αποτέλεσε σημαντικό εργαλείο για την ολοκληρωμένη και ενιαία καταγραφή των περιστατικών δηλητηριάσεων για τη χρονική περίοδο 2012-2015. Συνέβαλε στην επαρκή συλλογή των πληροφοριών ανά περιστατικό, κάνοντας εφικτή τη σύγκριση και τους συσχετισμούς μέσα στα χρόνια. Η συγκέντρωση αυτής της πληροφορίας συμβάλει στη βαθύτερη κατανόηση των κινήτρων και σε ένα βαθμό στην καλύτερη εκτίμηση της έκτασης του φαινομένου.

Ο πραγματικός αριθμός των ζώων και πτηνών που θανατώνονται από πρωτογενή και δευτερογενή δηλητηρίαση παραμένει άγνωστος, καθώς η ανεύρεση ενός πτώματος είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Ο αριθμός των περιστατικών δεν μπορεί επομένως σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικός, καθώς μόνο ένα μικρό ποσοστό των δηλητηριάσεων, ειδικά της άγριας πανίδας, εντοπίζεται και ακόμα λιγότερα περιστατικά γνωστοποιούνται. Τα καταγεγραμμένα περιστατικά σε σχέση με αυτά που δεν εντοπίζονται θα μπορούσαν πολύ εύστοχα να παρομοιαστούν με την κορυφή του παγόβουνου. Θα πρέπει να ληφθεί συνεπώς υπόψη η μεροληψία συλλογής δεδομένων (biased data). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι κάποιες περιοχές εμφανίζονται να παρουσιάζουν πολλά κρούσματα δηλητηρίασης σε αντίθεση με κάποιες άλλες όπου το ποσοστό καταγραφής είναι μηδενικό. Αυτό οφείλεται στο ότι τα δεδομένα προέρχονται κυρίως από περιοχές στις οποίες έχουν υλοποιηθεί σχετικά προγράμματα LIFE ή από περιοχές όπως η Θράκη και η Κρήτη, όπου το WWF Ελλάς και το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης έχουν σταθερή παρουσία και δράση αντίστοιχα. Στις υπόλοιπες περιοχές όπου δεν εκπονούνται αντίστοιχα προγράμματα και δράσεις, υπάρχει ένα σημαντικό κενό γνώσης σχετικά με τις δηλητηριάσεις άγριας ζωής, ακόμη και σε επίπεδο περιφέρειας, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει εν λειτουργία ένας μηχανισμός καταγραφής των περιστατικών αυτών. Συνεπώς με τα σημερινά δεδομένα η σημαντική υποεκτίμηση των περιστατικών είναι αναπόφευκτη. Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό της ανεπαρκούς διαχείρισης του προβλήματος από την Πολιτεία.

Τα δασαρχεία τα οποία και είναι η πλέον αρμόδια υπηρεσία φύλαξης της υπαίθρου και προστασίας της άγριας ζωής με σταθερή παρουσία, δεν καταγράφουν συστηματικά τα περιστατικά δηλητηρίασης. Η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων βρίσκεται χαμηλά στην ατζέντα της δασικής υπηρεσίας με άλλες παράνομες δραστηριότητες όπως η λαθροϋλοτομία να έχουν σαφώς μεγαλύτερη προτεραιότητα. Η οικονομική κρίση έχει δυσχεράνει σημαντικά το έργο της δασικής υπηρεσίας με πολλά δασαρχεία να εμφανίζονται υποστελεχωμένα και με περιορισμένους οικονομικούς πόρους. Οι δασικοί υπάλληλοι πολλές φορές δεν έχουν τη δυνατότητα να διενεργήσουν περιπολίες είτε επειδή δεν έχουν καύσιμα για να κινήσουν τα υπηρεσιακά οχήματά είτε επειδή ο συχνά περιορισμένος αριθμός οχημάτων που έχουν στη διάθεσή τους, έχει ήδη συμπληρώσει τα χιλιόμετρα που μπορούν να διανύσουν μηνιαίως (όριο 1500 χλμ μηνιαίως ανά όχημα).

Οι Ομάδες Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων, όπως επισημαίνουν και οι Kret et al. (2015) και Βαβύλης κ.ά (2016) είναι μία πρωτοποριακή και αποτελεσματική δράση πρόληψης. Στα δύο χρόνια λειτουργίας τους έχουν εντοπίσει δηλητηριασμένα ζώα ή/και δολώματα σε 31 περιστατικά από τα 79 που έχουν εντοπιστεί συνολικά στα έτη αυτά. Οι Ομάδες Ανίχνευσης πέρα από τον προληπτικό τους ρόλο, συμβάλλουν στην επικοινωνιακή ανάδειξη του προβλήματος, ενώ συνδράμουν τις αρμόδιες αρχές στο προανακριτικό τους έργο καθώς συλλέγουν ευρήματα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως τεκμήρια στην ανακριτική και δικαστική διαδικασία.

Αρκετά περιστατικά δηλητηρίασης έλαβαν χώρα εντός ΖΕΠ. Τα κρούσματα δηλητηρίασης εντός προστατευόμενων περιοχών καταδεικνύουν για ακόμη μία φορά την αδυναμία της Πολιτείας να υποστηρίξει λειτουργικά αυτό το θεσμό με την προστασία να παραμένει κενή ουσιαστικού περιεχομένου.

Από την ανάλυση των περιστατικών που έχουν καταχωρηθεί στη βάση, οι κύριοι λόγοι χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων πιθανότατα ήταν οι προσωπικές αντιδικίες μεταξύ χρηστών γης, κυρίως βοσκών ή/και κυνηγών, με πιο συχνά θύματα τα σκυλιά τους καθώς και η εξόντωση αλεπούδων ή λύκων.

Η χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων ως μέσο ελέγχου και θανάτωσης της πανίδας, όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά και οι Κορμπέτη και Πολίτης (2012), είναι ιδιαίτερα εύκολη και «αποτελεσματική», καθώς παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: α) έχει χαμηλό κόστος, β) δεν απαιτεί εξειδικευμένο εξοπλισμό ή μέσα, γ) είναι αθόρυβη και επομένως παραμένει εύκολα ανώνυμη, δ) δεν απαιτεί ιδιαίτερη οργάνωση και σχεδιασμό, και ε) είναι αποτελεσματική σε σχέση με τα μέσα που χρησιμοποιούνται.

Η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, όπως έχει προαναφερθεί σε προηγούμενες ενότητες αποτελεί πράγματι ένα σύνθετο κοινωνικό-οικονομικό πρόβλημα με πολλές προεκτάσεις. Τα κίνητρα που οδηγούν σε αυτή τη νοσηρή πρακτική είναι ποικίλα και διαφέρουν ανάλογα με την κοινωνική ομάδα και το πρόβλημα που επιλέγει να επιλύσει με αυτό τον τρόπο ο δράστης. Συχνά οι δράστες προβαίνουν σε μια τέτοια ενέργεια είτε διότι αποτελεί την εύκολη λύση, είτε διότι αισθάνονται ότι δεν υπάρχει κάποιος άλλος τρόπος ή βοήθεια από την Πολιτεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι κτηνοτρόφοι, οι οποίοι δύνανται να χρησιμοποιούν δηλητήρια για την αντιμετώπιση των επιθέσεων λύκων ή αρκούδων στο ζωικό τους κεφάλαιο. Παρόλο που υπάρχει σύστημα αποζημίωσης για τους ασφαλισμένους παραγωγούς, στην πράξη το σύστημα αυτό αποδεικνύεται μη λειτουργικό και περίπλοκο με αποτέλεσμα οι παραγωγοί να αναζητούν νέους τρόπους επίλυσης του προβλήματος. Το κύριο ζήτημα που προκύπτει είναι ότι τα ζώα στις περισσότερες περιπτώσεις δεν ανευρίσκονται εντός της περιορισμένης χρονικής προθεσμίας που θέτει ο Οργανισμός Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΕΛΓΑ). Συγκεκριμένα στους κανονισμούς του ΕΛΓΑ αναφέρεται ότι «ο ασφαλιζόμενος του οποίου το ζωικό κεφάλαιο ζημιώθηκε από τους ασφαλιζόμενους κινδύνους οφείλει να προβεί την ίδια ή το αργότερο την αμέσως επόμενη εργάσιμη ημέρα από τη ζημιά, ο ίδιος ή μέσω του Ανταποκριτή, σε τηλεφωνική αναγγελία της ζημιάς στο οικείο Υποκατάστημα του ΕΛΓΑ. Συγχρόνως ή το αργότερο την αμέσως επόμενη εργάσιμη ημέρα από την αναγγελία της ζημιάς υποβάλλεται δήλωση ζημιάς στον Ανταποκριτή της περιοχής». Η διαδικασία αυτή δεν θεωρείται ευέλικτη για κτηνοτρόφους σε ορεινές και δυσπρόσιτες περιοχές, καθώς δεν είναι πάντα εφικτό να μεταβούν τόσο σύντομα στα κατά τόπους υποκαταστήματα του ΕΛΓΑ. Παράλληλα, η χρονική διασπορά των επιθέσεων καθιστά την αναφορά της ζημιάς είτε ασύμφορη είτε μη επιλέξιμη για αποζημίωση καθώς τα νεκρά ζώα

μπορεί να είναι κάθε φορά λιγότερα από τέσσερα (στην περίπτωση των αιγοπροβάτων) και άρα να μην πληρούν τις προϋποθέσεις για αποζημίωση. Περαιτέρω οι ζημιές στην φυτική παραγωγή από αγριογούρουνα καλύπτονται μόνο σε περιοχές Ραμσάρ, αφήνοντας μεγάλο αριθμό ασφαλισμένων παραγωγών χωρίς τη δυνατότητα αποζημίωσης.

Τα δολώματα χρησιμοποιούνται επίσης και για προληπτικούς λόγους σε απομακρυσμένες περιοχές, όπου υπάρχουν γνωστά περάσματα λύκων κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Συχνές είναι και οι αναφορές χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων για την εξόντωση ποιμενικών σκύλων οι οποίοι έρχονται συχνά σε σύγκρουση με τους κυνηγετικούς σκύλους. Η νομοθεσία προβλέπει μια ελάχιστη απόσταση για την άσκηση του κυνηγιού/εκγύμνασης από τις σταβλικές κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, παρόλα αυτά είτε δεν τηρείται, είτε στις περισσότερες περιπτώσεις ο έλεγχος των κινήσεων των ποιμενικών και κυνηγετικών σκύλων είναι αδύνατος. Η σωστή εκπαίδευση των ποιμενικών σκύλων μπορεί να περιορίσει το φαινόμενο, ενώ απαιτείται αποτελεσματικότερη χωροθέτηση της άσκησης θήρας, σε σχέση με τους ενεργούς βοσκότοπους. Σε πολλές περιπτώσεις, οι απώλειες σε ποιμενικά σκυλιά είναι πολύ σοβαρές, με αποτέλεσμα ο κτηνοτρόφος να μένει απροστάτευτος από τις επιθέσεις σαρκοφάγων ζώων. Συχνά είναι και τα περιστατικά δηλητηρίασης σκύλων που έχουν εγκαταλειφθεί στην ύπαιθρο. Η νομοθεσία για τα ζώα συντροφιάς έρχεται να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των αδέσποτων ζώων, προβλέποντας δικλείδες ασφαλείας για την αποτροπή της εγκατάλειψης των δεσποζόμενων. Τα ζώα συντροφιάς βάσει του Ν. 4039/12 πρέπει να σημαίνονται και να καταγράφονται μαζί με τους ιδιοκτήτες τους στη Διαδικτυακή Ηλεκτρονική Βάση. Η σήμανση κάθε ζώου συντροφιάς είναι υποχρεωτική, συμπεριλαμβανομένων των σκύλων που χρησιμοποιούνται για τη φύλαξη ποιμνίων (άρθρο 46 παρ. 2.β του Ν. 4235/2014). Η παράλειψη της σήμανσης και καταγραφής του ζώου συντροφιάς τιμωρείται με πρόστιμο 300 ευρώ. Η νομοθεσία προβλέπει επίσης την προσωρινή φιλοξενία, τον εμβολιασμό και τη στείρωση των αδέσποτων στα καταφύγια αδέσποτων ζώων συντροφιάς. Ωστόσο τα δημοτικά κυνοκομεία υπολειπονται, ενώ προβλήματα υπάρχουν και με τη διαδικτυακή ηλεκτρονική βάση. Τέλος, η εφαρμογή της σήμανσης των δεσποζόμενων δεν είναι ικανοποιητική.

Τα δηλητηριασμένα δολώματα έχουν διάφορα χαρακτηριστικά που τα καθιστούν ιδιαίτερα επικίνδυνα για το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία. Τρία από αυτά είναι η τοξικότητά τους, η ανθεκτικότητά τους και το γεγονός ότι είναι παρασκευασμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να περνούν απαρατήρητα. Ιδιαίτερα επικίνδυνα είναι τα δολώματα παραφίνης με κυανιούχα άλατα, τα οποία μοιάζουν με μικρά κομμάτια κεριού και ως εκ τούτου δεν προκαλούν υποψίες σε όσους δε γνωρίζουν, αλλά μπορούν να προκαλέσουν ακαριαίο θάνατο, όταν διαρραγεί η επένδυση της παραφίνης.

Η έγκαιρη διενέργεια των τοξικολογικών αναλύσεων καθίσταται αναγκαία για τη διάγνωση της δηλητηρίασης. Δίχως τα αποτελέσματα αυτών των αναλύσεων, τα οποία και αποτελούν την αδιάσειστη απόδειξη εάν ο θάνατος του ζώου προήλθε από δηλητηρίαση ή κάποια άλλη αιτία, οι υποθέσεις αυτές και να καταλήξουν στο δικαστήριο δεν θα είναι εφικτή η ισχυρή στοιχειοθέτησή τους.

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, η διεξαγωγή τοξικολογικών αναλύσεων ήταν ανέφικτη επειδή κάποια ζώα δηλητηριάστηκαν σε απομακρυσμένες ή δυσπρόσιτες περιοχές και επομένως ήταν αδύνατη η μεταφορά τους στο αγροτικό κτηνιατρείο. Πολύ συχνά τα δείγματα λόγω παλαιότητας ή αλλοίωσης από τις καιρικές συνθήκες ήταν ακατάλληλα για τη διενέργεια τοξικολογικών αναλύσεων. Στην περίπτωση που διενεργούνται οι τοξικολογικές αναλύσεις και έχει σχηματιστεί φάκελος δικογραφίας για το περιστατικό είναι συχνό φαινόμενο λόγω μεγάλου όγκου δειγμάτων να αργεί η έκδοση των αποτελεσμάτων με αποτέλεσμα η καθυστέρηση αυτή να δυσχεραίνει τη διεκπεραίωση της υπόθεσης από την εισαγγελία.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε μια εμπλοκή στη διενέργεια των τοξικολογικών αναλύσεων για δηλητήρια με την ανάγκη αντίστοιχων αναλύσεων για τη λύσσα. Η διαδικασία που προβλέπει η ΚΥΑ για τη λύσσα είναι συλλογή του ζώου από τους ιδιωτικούς φύλακες θήρας των Κυνηγετικών Οργανώσεων, τους υπαλλήλους της Δασικής Υπηρεσίας και μέλη των Περιβαλλοντικών Οργανώσεων³⁵. Στη συνέχεια μεταφορά του ζώου στα κατά τόπους αγροτικά κτηνιατρεία της Περιφερειακής Ενότητας και αποκοπή της κεφαλής από εξουσιοδοτημένο

35 Όπως ορίζει η υπ' αριθ. 1049/41498/5.4.2016 κοινή Υπουργική απόφαση η οποία τροποποιεί την ΚΥΑ για το πρόγραμμα επιτήρησης και καταπολέμησης της λύσσας στην Ελλάδα (331/10301/25.01.2013 ΦΕΚ Β' 198)

κτηνίατρο και τέλος αποστολή του στο Εθνικό Εργαστήριο Αναφοράς για τη Λύσσα του ΚΚΙΑ για διάγνωση. Μέχρι τη γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων, το υπόλοιπο πτώμα, με βάση τη σημερινή διαδικασία θα πρέπει να παραμείνει σε καραντίνα. Αυτό σημαίνει ότι το πτώμα θα πρέπει να αποθηκευτεί προσωρινά σε χώρους κατάψυξης των περιφερειακών κτηνιατρικών υπηρεσιών, τα οποία ωστόσο, στερούνται συχνά τέτοιων υποδομών.

Δυστυχώς οι δράστες έχουν εύκολη πρόσβαση σε τοξικές ουσίες, καθώς αυτές είναι διαθέσιμες στην αγορά τόσο νόμιμα όσο και παράνομα, ως δραστικά συστατικά ενός ευρέως φάσματος εγκεκριμένων φυτοφαρμάκων ή ως παράνομα προϊόντα που είναι διαθέσιμα στη μαύρη αγορά³⁶. Η συχνότητα της χρήσης αυτών των φυτοφαρμάκων και η εξάπλωσή τους σε διάφορα μέρη της χώρας αποκαλύπτει την εκτεταμένη παράνομη διακίνηση απαγορευμένων φυτοφαρμάκων σε εθνικό επίπεδο. Σύμφωνα με στοιχεία του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Φυτοπροστασίας (ECPA), το 10% τουλάχιστον των φυτοφαρμάκων που διακινούνται στην ΕΕ είναι παράνομα με την Ευγοροί³⁷ να ανεβάζει το ποσοστό αυτό σε 25% σε κάποια κράτη μέλη. Τα παράνομα φυτοφάρμακα προέρχονται από τρίτες χώρες, κυρίως από την Κίνα και την Ινδία και κατά κανόνα μέσω Αμβούργου, Αμβέρσας και Ρότερνταμ μεταφέρονται σε κράτη μέλη, ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα. Αξίζει να αναφερθεί ότι από το 2012 και έπειτα, οπότε και άρχισε να εφαρμόζεται ο Ν. 4036/2012³⁸ σχετικά με τη διάθεση γεωργικών φαρμάκων στην αγορά, το ΥΠΑΑΤ έχει διαχειριστεί πάνω από 160 υποθέσεις και έχει επιβάλει πρόστιμα αρκετών εκατοντάδων χιλιάδων ευρώ για παράνομα σκευάσματα³⁹. Σύμφωνα με τον Ελληνικό Σύνδεσμο Φυτοπροστασίας (Ε.ΣΥ.Φ) τα φυτοφάρμακα που εισάγονται παράνομα από τρίτες χώρες, και συγκεκριμένα από Τουρκία, ΠΓΔΜ και Αλβανία, είναι κυρίως προϊόντα που έχουν αποσυρθεί εδώ και χρόνια τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ελλάδα.

Βασικό εμπόδιο για την πρόληψη της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι η αναποτελεσματική εφαρμογή του νόμου που συχνά σχετίζεται με την ανεπαρκή παρακολούθηση και εποπτεία των κρουσμάτων δηλητηρίασης και την ελάχιστη διερεύνηση των καταγγελιών.

Η ελληνική κοινωνία, ιδιαίτερα στην υπαίθρο, παρά το αξιόποιο της πράξης, συχνά δεν αντιμετωπίζει την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων ως έγκλημα κατά της πανίδας. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στην απουσία επαρκούς γνώσης για τις δυσμενείς επιπτώσεις που έχει αυτή η πρακτική τόσο στη βιοποικιλότητα όσο και στη δημόσια υγεία.

Η Ομάδα Εργασίας Ενάντια στα Δηλητηριασμένα Δολώματα με τη διαμεσολάβηση του Συνηγόρου του Πολίτη έχει πετύχει σε ένα βαθμό την κινητοποίηση των αρμόδιων υπηρεσιών, ενώ επιδιώκει σταθερά να θέσει το φλέγον ζήτημα των δηλητηρίων ψηλά στην πολιτική ατζέντα του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

6. ΜΕΤΡΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αύξηση διαθέσιμων δεδομένων

Για τη συστηματική καταχώρηση περιστατικών δηλητηριάσεων στη βάση δεδομένων της Ομάδας Εργασίας κρίνεται απαραίτητη η συμβολή όλων των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων. Η δασική υπηρεσία με την εντατική της παρουσία στην υπαίθρο μπορεί να συνδράμει σημαντικά στην καταχώρηση περιστατικών στη βάση. Το ίδιο ισχύει για τους Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών στις περιοχές ευθύνης τους, τη Θηροφυλακή και τις Περιβαλλοντικές Οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην υπαίθρο στο πλαίσιο υλοποίησης δράσεων. Οι προαναφερθείσες υπηρεσίες και φορείς προτείνεται να συμπληρώνουν το

36 Layman's report: Innovative actions against illegal poisoning in European Mediterranean pilot areas

37 <https://www.europol.europa.eu/content/press/europol-warns-growing-trade-counterfeit-pesticides-worth-billions-euros-year-1237>

38 Νόμος 4036/2012 (ΦΕΚ Α-8/27.01.2012) Διάθεση γεωργικών φαρμάκων στην αγορά, ορθολογική χρήση αυτών και συναφείς διατάξεις

39 <http://www.capital.gr/story/3037344>

πρωτόκολλο καταγραφής περιστατικών δηλητηρίασης και να κοινοποιούν τα δεδομένα στην Ομάδα Εργασίας Ενάντια στα Δηλητήρια. Τα δεδομένα αυτά θα δημοσιοποιούνται σε αναφορές προκειμένου να αυξηθεί η διαθέσιμη πληροφορία για την παράνομη χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων και τις επιπτώσεις που προκαλούν στη βιοποικιλότητα, τη δημόσια υγεία, αλλά και τις οικονομικές δραστηριότητες της υπαίθρου. Προτείνεται επίσης η ενημέρωση και διαχείριση της βάσης με τα περιστατικά δηλητηρίασης να περιέλθει στο μέλλον στα αρμόδια τμήματα του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ). Στη συνέχεια το ΥΠΕΝ αξιοποιώντας τη διαθέσιμη πληροφορία δύναται να δημιουργήσει ένα χάρτη επικινδυνότητας που θα αναρτήσει στον ιστοχώρο του και από τον οποίο θα προκύπτουν οι περιοχές υψηλής επικινδυνότητας για την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων. Κατά αυτό τον τρόπο θα υπάρχει μια καλή εικόνα της τάσης αυτού του φαινομένου και το Υπουργείο με τις αρμόδιες υπηρεσίες της Αποκεντρωμένης Διοίκησης και της Περιφέρειας θα μπορούν να καταμερίζουν τους περιορισμένους πόρους τους, στις περιοχές υψηλής επικινδυνότητας, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, κάτι που θα συμβάλλει στην αποτελεσματική διαχείριση και αντιμετώπιση του προβλήματος.

Περιορισμός Κινήτρων

Η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι ένα σύνθετο κοινωνικο-οικονομικό πρόβλημα και η επίλυσή του έγκειται στην εξάλειψη ή τουλάχιστον στον περιορισμό των κινήτρων. Εάν τα κίνητρα για τη χρήση δολωμάτων περιοριστούν, θα μειωθούν αντίστοιχα και τα περιστατικά δηλητηρίασης. Προτείνεται συνεπώς να δοθούν κατάλληλα εργαλεία και εναλλακτικές λύσεις στους κτηνοτρόφους και τους γεωργούς που έρχονται αντιμέτωποι με απώλειες του ζωικού και φυτικού τους κεφαλαίου αντίστοιχα από επιθέσεις ζώων, έτσι ώστε να μην καταφύγουν στη χρήση των δηλητηρίων, αλλά να αντεπεξέλθουν στο πρόβλημα με τις πλέον ακίνδυνες πρακτικές. Μία από αυτές είναι η εκτεταμένη χορήγηση και τοποθέτηση ηλεκτροφόρων περιφράξεων για την προστασία του κτηνοτροφικού κεφαλαίου από επιθέσεις σαρκοφάγων ζώων. Στο πλαίσιο του νέου Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020⁴⁰, οι κτηνοτρόφοι, οι γεωργοί και οι μελισσοκόμοι που δραστηριοποιούνται σε βιοτόπους αρκούδας έχουν τη δυνατότητα να χρηματοδοτηθούν κατά 100% για την εγκατάσταση ηλεκτροφόρας περίφραξης. Πρόκειται για το Μέτρο 4.4.1 «Προστασία της γεωργοκτηνοτροφικής δραστηριότητας από την Αρκούδα», επιμέρους μέτρο του 4.4 «στήριξη για μη παραγωγικές επενδύσεις που συνδέονται με την επίτευξη γεωργοπεριβαλλοντικών και κλιματικών στόχων», το οποίο στην προηγούμενη προγραμματική περίοδο δεν είχε εφαρμοστεί επαρκώς. Θα ήταν σημαντικό το μέτρο αυτό να επεκταθεί επιπλέον και σε περιοχές εξάπλωσης του λύκου. Οι ηλεκτροφόρες περιφράξεις θα συνδράμουν στη μείωση της θνησιμότητας αυτών των ειδών, η οποία λαμβάνει χώρα και μέσω της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων.

Ενα άλλο σημαντικό μέτρο πρόληψης με αποδεδειγμένα οφέλη για την προστασία του ζωικού κεφαλαίου από επιθέσεις μεγάλων σαρκοφάγων είναι η διάθεση ελληνικών ποιμενικών σκύλων σε κτηνοτρόφους. Η χρήση κατάλληλα εκπαιδευμένων σκύλων σε συνδυασμό με την επιτήρηση των κοπαδιών από κτηνοτρόφους θα αποτρέψει σε μεγάλο βαθμό τις επιθέσεις των σαρκοφάγων και κατ'επέκταση τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων. Κέντρο αναπαραγωγής ελληνικών ποιμενικών διαθέτει ο Αρκτούρος⁴¹ και χορηγεί δωρεάν στους κτηνοτρόφους κουτάβια με ειδικό συμβόλαιο παραχώρησης. Αυτό σημαίνει ότι οι κτηνοτρόφοι δεσμεύονται να τηρούν κάποιες οδηγίες σχετικά με την καλή διαβίωση και υγεία των ζώων. Η Καλλιστώ επίσης έχει δημιουργήσει στο πλαίσιο του έργου LIFE Πίνδος/Γρεβενά (LIFE07 NAT/GR/000291) ένα δίκτυο κατόχων ελληνικών ποιμενικών το οποίο τροφοδοτεί τους κτηνοτρόφους με κουτάβια ποιμενικών. Οι προαναφερθείσες οργανώσεις έχουν επανειλημμένως προτείνει την ένταξη της χορήγησης του Ελληνικού Ποιμενικού στα μέτρα του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης, κάτι το οποίο δεν έχει καταστεί μέχρι σήμερα δυνατό, καθώς εκκρεμεί η πιστοποίηση της φυλής. Η εμπειρία αλλά και αντίστοιχες πιλοτικές δράσεις έχουν δείξει ότι τόσο οι ηλεκτροφόρες περιφράξεις όσο και οι ποιμενικοί σκύλοι συμβάλουν στον περιορισμό των ζημιών και κατ'επέκταση στην αλλαγή της στάσης των ανθρώπων της υπαίθρου απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα και τελικά στην μείωση της χρήσης των δολωμάτων (Karamanlidis et al. 2011).

40 <http://www.agrotikianaptixi.gr/>

41 <http://www.arcturos.gr/gr/draseis/anaparagogi-ellinikou-poimenikou/>

Παράλληλα τα μέτρα αυτά είναι κοινωνικά αποδεκτά από τους κατοίκους της υπαίθρου.

Επιπλέον, επιβάλλεται η βελτίωση του συστήματος αποζημιώσεων του ΕΛΓΑ για τις ζημιές που προκαλούν τα ζώα στο ζωικό ή φυτικό κεφάλαιο. Όπως πολύ σωστά επισημαίνουν οι Κορμπέτη και Πολίτης (2012), οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα με τις αποζημιώσεις του ΕΛΓΑ, με αποτέλεσμα να μην τις διεκδικούν ή, εάν καταθέσουν αίτηση, τελικά να λαμβάνουν ποσό μικρότερο της πραγματικής ζημίας που υπέστησαν, ή καθυστερημένα την αποζημίωση. Ως εκ τούτου ερωτηθέντες κτηνοτρόφοι/αγρότες δηλώνουν σε ποσοστό 52% καθόλου ή ελάχιστα ικανοποιημένοι από τις αποζημιώσεις του ΕΛΓΑ σε σχετική έρευνα που διεξήχθη μέσω ημι-δομημένων ερωτηματολογίων στην περιοχή μελέτης του Ασπροπάρη (Skartsi et al. 2014). Παρακάτω επαναλαμβάνονται οι προτάσεις των Κορμπέτη και Πολίτη (2012), για τη βελτίωση του συστήματος των αποζημιώσεων του ΕΛΓΑ:

α) επικαιροποίηση των καταλόγων του Κανονισμού Ασφάλισης της Φυτικής Παραγωγής (ΦΕΚ 1668/Β/27-7-2011) και του Κανονισμού Ασφάλισης του Ζωικού Κεφαλαίου (ΦΕΚ 1669/Β/27-7-2011) με επιπλέον είδη της πανίδας επιλέξιμα για αποζημιώσεις, όπως είδη πουλιών (κορακοειδή) και ασβούς. Επέκταση για τα αγριογούρουνα και έξω από τους υγροτόπους Ραμσάρ.

β) Απλοποίηση της διαδικασίας δήλωσης και αυτοψίας για την αποζημίωση, καθώς αποθαρρύνονται οι κτηνοτρόφοι που διαβιούν σε απομονωμένες περιοχές (π.χ. υποαλπικά λιβάδια το καλοκαίρι) να δηλώσουν τη ζημιά που υφίστανται τα κοπάδια τους από μεγάλα σαρκοφάγα, καταφεύγοντας στη χρήση δηλητηρίων.

γ) Μείωση του ελάχιστου αριθμού ζώων ή του πλαφόν χρηματικής αξίας του πληγέντος κεφαλαίου για τα οποία καταβάλλεται η αποζημίωση (π.χ. να καταβάλλεται αποζημίωση και για ένα αιγοπρόβατο, όχι για πάνω από 4).

δ) Βελτίωση του χρόνου καταβολής της αποζημίωσης.

ε) Αποζημίωση του 100% της αξίας της ζημιάς, καθώς τα συστήματα αποζημίωσης λόγω εγγενών αδυναμιών από τη φύση τους δεν καλύπτουν εξαρχής τις πραγματικές απώλειες. Σημειωτέον ότι το συνολικό ποσοστό των αποζημιώσεων που καταβάλει ο οργανισμός για ζημιές στη φυτική και ζωική παραγωγή από την πανίδα είναι υποπολλαπλάσιο των όσων καταβάλλονται για άλλες φυσικές καταστροφές (π.χ. χαλαζόπτωση, παγετός κ.ά.).

Σημαντικό βήμα για τον περιορισμό των δηλητηριάσεων είναι και ο έλεγχος των πληθυσμών των αδέσποτων σκυλιών. Για τη μείωση του αριθμού των αδέσποτων ζώων προέχει πρωτίστως η αλλαγή της νοοτροπίας, η προαγωγή της φιλοζωικής ευαισθησίας καθώς και η καλλιέργεια του συναισθήματος της ευθύνης απέναντι στα δεσποζόμενα ζώα συντροφιάς. Η τακτική της υιοθεσίας ενός σκύλου όταν είναι ακόμα κουτάβι και η μετέπειτα εγκατάλειψή του όταν αυτό μεγαλώνει είναι αρκετά συνηθισμένη και η ανεύθυνη αυτή στάση οδηγεί στην αύξηση των αδέσποτων ζώων τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο. Η νομοθεσία για τα ζώα συντροφιάς έρχεται να καταπολεμήσει αυτό το φαινόμενο μέσω της σήμανσης, της ύπαρξης διαδικτυακής ηλεκτρονικής βάσης σήμανσης των ζώων συντροφιάς και των ιδιοκτητών τους, η επιβολή αυστηρών κυρώσεων (ποινή φυλάκισης, χρηματική ποινή έως 15.000 ευρώ, διοικητικό πρόστιμο 30.000 ευρώ για κάθε ζώο κ.λπ.). Η εφαρμογή, ωστόσο, της σήμανσης έχει υπάρξει μέχρι τώρα ελλιπής. Θα πρέπει να υπάρξει επομένως από τους Οργανισμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αυστηρή εφαρμογή του Ν. 4039/12, καθώς και των τροποποιήσεων του με το Ν. 4235/14 που προβλέπουν περισυλλογή των αδέσποτων, θεραπεία, εμβολιασμό, στείρωση, σήμανση, επανατοποθέτηση, φιλοξενία, υιοθεσία και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας.

Διαχείριση περιστατικών δηλητηριασμένων δολωμάτων

Το κάθε δηλητηριασμένο δόλωμα ή/και ζώο που εντοπίζεται στο περιβάλλον αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, σοβαρή απειλή για τη βιοποικιλότητα αλλά και τη δημόσια υγεία. Συνεπώς, η απομάκρυνση αυτών των εστιών δηλητηρίασης και μόλυνσης συνιστά δράση με μεγάλη προτεραιότητα. Το προσωπικό των Δασικών Υπηρεσιών των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων, οι επόπτες των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, καθώς και οι ιδιωτικοί φύλακες θήρας των κυνηγετικών οργανώσεων προτείνεται να

παρακολουθήσουν εξειδικευμένα σεμινάρια για την αναγνώριση των δηλητηριασμένων δολωμάτων ή/και ζώων, για την ασφαλή συλλογή τους, καθώς και για την ορθή συμπλήρωση του πρωτοκόλλου καταγραφής περιστατικών δηλητηρίασης. Τα εν λόγω σεμινάρια θα αποτελούν πιστοποίηση της γνώσης των προαναφερθέντων για την ορθή διαχείριση των κρουσμάτων δηλητηρίασης, τηρώντας παράλληλα τους κανονισμούς βιοασφάλειας για την προστασία της σωματικής τους ακεραιότητας. Τα σεμινάρια αυτά προτείνεται να διεξάγονται υπό την αιγίδα των ΥΠΕΝ και ΥΠΑΑΤ.

Ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων χωρών της ΕΕ, οι Ομάδες Ανίχνευσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων, θα μπορούσαν να αποτελέσουν μέρος του δυναμικού των τοπικών δασικών υπηρεσιών, των Φορέων Διαχείρισης και της Θηροφυλακής, ως ένα καλό εργαλείο για την πρόληψη και τον εντοπισμό των δηλητηριασμένων δολωμάτων και ζώων. Θα μπορούσαν να αποτελέσουν και μέρος του δυναμικού των τοπικών δασικών υπηρεσιών, των Φορέων Διαχείρισης και της Θηροφυλακής. Εμφαση θα πρέπει να δοθεί στις περιοχές που παρουσιάζουν υψηλή επικινδυνότητα στη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων.

Πάταξη παράνομης εμπορίας φυτοφαρμάκων

Για την πάταξη της ασύδοτης παράνομης εμπορίας των γεωργικών φαρμάκων θεσπίστηκε η απαίτηση της συντογράφησης τους⁴² σύμφωνα με το άρθρο 44, παρ. 4 του Ν.4235/2014 (Α'32). Η υπηρεσία της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης είχε ξεκινήσει πιλοτικά το Μάρτιο του 2015 και είχε ως στόχο την υποχρεωτική εφαρμογή τον Αύγουστο, και μετά από μια μικρή παράταση το Νοέμβριο του ίδιου έτους. Ωστόσο, το ΥΠΑΑΤ με το εκδοθέν δελτίο τύπου⁴³ της 3ης Δεκεμβρίου 2015 ανακοίνωσε την επ' αόριστον αναστολή λειτουργίας της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης των γεωργικών φαρμάκων προκειμένου αυτή να εμπλουτιστεί με στοιχεία και παραμέτρους που συμβάλλουν αποτελεσματικότερα στην επίτευξη των σκοπών της. Η ηλεκτρονική συνταγογράφηση θα πρέπει να λειτουργήσει το συντομότερο δυνατόν, καθώς αναμένεται να συμβάλει στον περιορισμό της παράνομης διακίνησης φυτοφαρμάκων. Επισημαίνεται ότι στην παρασκευή των δηλητηριασμένων δολωμάτων χρησιμοποιούνται πολύ συχνά εγκεκριμένα φυτοφάρμακα που απευθύνονται μόνο σε επαγγελματίες χρήστες, όπως το Methomyl. Η καταγραφή των χρηστών αυτών των φυτοφαρμάκων στο πλαίσιο της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης θα αποθαρρύνει τους επίδοξους δράστες από τη χρήση τους σε δηλητηριασμένα δολώματα και ενδεχομένως θα διευκολύνει τις έρευνες εντοπισμού των δραστών σε περιπτώσεις δηλητηριάσεων.

Πέραν ωστόσο από το παράνομο εμπόριο, υπάρχουν φυτοφάρμακα, τα οποία αρκετά έτη μετά την απαγόρευσή τους δεν έχουν αποσυρθεί και παραμένουν σε αποθήκες παραγωγών. Για την ασφαλή απομάκρυνση αυτών των φυτοφαρμάκων από την ύπαιθρο θα μπορούσε η Ελλάδα να ακολουθήσει το επιτυχημένο παράδειγμα της "αμνηστίας" του Ηνωμένου Βασιλείου. Συγκεκριμένα, οι παραγωγοί που είχαν στη διάθεσή τους απαγορευμένα φυτοφάρμακα μπορούσαν να τα παραδώσουν στις αρμόδιες τοπικές αρχές μέσα σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, με τη διασφάλιση ότι δε θα υποβληθούν κυρώσεις και ότι η ανωνυμία των παραγωγών θα τηρηθεί απαράβατα. Μετά το πέρας του εν λόγω χρονικού διαστήματος, όσοι εντοπιστούν με απαγορευμένες φυτοπροστατευτικές ουσίες σε χώρους ιδιοκτησίας τους, θα αντιμετωπίζουν τις κυρώσεις που προβλέπει ο νόμος.

Καταγγελία περιστατικών – διερεύνηση εγκλήματος

Δεν πρέπει να λησμονείται ανά πάσα στιγμή ότι η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων αποτελεί ποινικό αδίκημα και ως τέτοιο τιμωρείται από το νόμο με πρόστιμα και φυλάκιση. Συνεπώς, όλα τα περιστατικά δηλητηρίασης θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως έγκλημα και να καταγγέλλονται στις αρμόδιες δικαστικές αρχές. Μια επίσημη καταγγελία θα πρέπει να υποβάλλεται είτε απευθείας ενώπιον της αρμόδιας Εισαγγελίας Πλημμελειοδικών είτε ενώπιον των αρμόδιων αρχών (Αστυνομία και Δασική Υπηρεσία). Ο στόχος είναι να σχηματιστεί δικογραφία για τις καταγγελίες αυτές, η οποία θα πρέπει να εμπλουτιστεί με το απαραίτητο υλικό που θα συλλέξουν οι γενικοί και ειδικοί ανακριτικοί υπάλληλοι προς το σκοπό της διερεύνησης και

42 Ν.4036/12 «Διάθεση γεωργικών φαρμάκων στην αγορά, ορθολογικής χρήσης τους και συναφείς διατάξεις» και τροποποιητικές διατάξεις Ν.4235/14

43 <http://www.minagric.gr/index.php/el/the-ministry-2/grafeiotypou/deltiatypou/3130-dt031215>

εξακρίβωσης του εγκλήματος κατά τη διάρκεια της προανακριτικής διαδικασίας. Στη συνέχεια, η δικογραφία διαβιβάζεται στον αρμόδιο Εισαγγελέα προκειμένου, επιθυμητά, να αποφασιστεί η παραπομπή της υπόθεσης στο ακροατήριο. Σημειώνεται ότι, αν και η πιθανότητα εντοπισμού των ενόχων είναι μικρή, δεν είναι εντελώς αδύνατη. Η ύπαρξη υποδειγματικής τιμωρίας στους παραβάτες θα λειτουργήσει αποτρεπτικά για τους μελλοντικούς δράστες. Η στοχευμένη έρευνα από τις αρμόδιες υπηρεσίες θα λειτουργήσει επίσης ως αποτρεπτικό μέσο. Σημαντική κρίνεται και η προώθηση της συμμετοχής εκπροσώπων των διωκτικών αρχών σε εξειδικευμένα σεμινάρια κατάρτισης για τα δηλητηριασμένα δολώματα.

Οι τοξικολογικές αναλύσεις αποτελούν βασικό στοιχείο για την τεκμηρίωση της δηλητηρίασης και κατ' επέκταση τη στιβαρή στοιχειοθέτηση του εγκλήματος στο δικαστήριο. Για τη διευκόλυνση της διενέργειας των τοξικολογικών αναλύσεων, προτείνεται η έκδοση οδηγιών του ΥΠΑΑΤ προς τις κατά τόπους κτηνιατρικές υπηρεσίες, ώστε να μην υπάρχει εμπλοκή των δειγμάτων για τη λύσσα με τα δείγματα για τα δηλητήρια αλλά ομαλή διαχείριση των περιστατικών, με παράλληλη υλοποίηση και των δύο πρωτοκόλλων χωρίς να παρεμποδίζεται η διαδικασία. Απαραίτητη κρίνεται και η στελέχωση των περιφερειακών κτηνιατρικών υπηρεσιών, καθώς και του ΚΚΙΑ με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό και τον εξοπλισμό που απαιτείται για την ομαλή διαχείριση των περιστατικών δηλητηρίασης.

Επιπροσθέτως, η δημιουργία και υλοποίηση τοπικών σχεδίων δράσης, υπό την αιγίδα του ΥΠΕΝ, για την καταπολέμηση της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στις περιοχές υψηλής επικινδυνότητας αναμένεται να συμβάλει σημαντικά στη μάχη ενάντια στα δηλητήρια. Τα σχέδια αυτά θα αποσκοπούν στον επιχειρησιακό συντονισμό των αρμόδιων υπηρεσιών και εμπλεκόμενων φορέων για τη λήψη των κατάλληλων σε κάθε περίπτωση μέτρων για τη διαχείριση των περιστατικών δηλητηριάσεων, την πρόληψη και την καταστολή του φαινομένου. Την περίοδο συγγραφής της παρούσας αναφοράς βρίσκεται ήδη στα σπάργανα το πρώτο τοπικό Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση των δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας, στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE+ «Η επιστροφή του Ασπροπάρη» και του ΥΠΕΝ, ενώ θα αποτελεί προϊόν συνδιαμόρφωσης με τις υπηρεσίες και τους φορείς. Το σχέδιο δράσης θα εφαρμοστεί πιλοτικά στην Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων και προβλέπεται να αποτελέσει πρότυπο και για άλλες περιοχές στην Ελλάδα.

Η υποστελέχωση των δασικών και κτηνιατρικών υπηρεσιών αποτελεί τροχοπέδη για την αποτελεσματική διαχείριση των περιστατικών δηλητηριάσεων, αλλά και τον περιορισμό του φαινομένου. Προτείνεται το προσωπικό της αγροφυλακής που έχει ενταχθεί στη δασική υπηρεσία να αξιοποιηθεί για τη διαχείριση των περιστατικών δηλητηριασμένων δολωμάτων. Αξίζει να αναφερθεί ότι ήδη από το 2011, επίκειται Προεδρικό Διάταγμα το οποίο θα εξειδικεύει τις αρμοδιότητες των αγροφυλάκων. Ο χιλιομετρικός περιορισμός στη μετακίνηση των οχημάτων της δασικής υπηρεσίας περιορίζει αντίστοιχα και τη δυνατότητα της δασικής υπηρεσίας να διεξάγει με συστηματικό τρόπο, περιπολίες για τον εντοπισμό των δηλητηριασμένων δολωμάτων στις περιοχές αρμοδιότητάς της. Προτείνεται στις περιοχές που απαντούν προστατευόμενα είδη άγριας πανίδας και εμφανίζεται μεγάλη συχνότητα παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων να υπάρξει άρση ή τροποποίηση του χιλιομετρικού προορισμού.

Ενημέρωση - Ευαισθητοποίηση

Απαραίτητες είναι οι δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού για τις καταστροφικές επιπτώσεις των δηλητηρίων στη βιοποικιλότητα, τη δημόσια υγεία, αλλά και τις οικονομικές δραστηριότητες της υπαίθρου. Για να επιτευχθεί αυτό προτείνεται μια εκστρατεία ενημέρωσης ενάντια στα δηλητήρια, η οποία θα απευθύνεται σε όλους τους χρήστες γης, θα μεταδίδεται πανελλήνια από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και γενικότερα τα ΜΜΕ και θα είναι υπό την αιγίδα του ΥΠΕΝ. Μέσω αυτής της εκστρατείας θα πρέπει να καταστεί επιπλέον σαφές ότι η χρήση δηλητηρίων συνιστά έγκλημα το οποίο διώκεται ποινικά.

Προκρίνεται η διαρκής ενημέρωση στους χρήστες γης από τις αρμόδιες υπηρεσίες για το σημαντικό ρόλο που επιτελούν τα σαρκοφάγα ζώα στη διατήρηση της υγείας των οικοσυστημάτων. Ειδική αναφορά πρέπει να γίνεται κάθε φορά στα πτωματοφάγα αρπακτικά πουλιά, τα οποία συνιστούν την παράπλευρη απώλεια των δηλητηρίων, καθώς είναι εξαιρετικά ευάλωτα στη δευτερογενή δηλητηρίαση. Τα πουλιά αυτά

διαδραματίζουν σημαντικό οικολογικό, αλλά και κοινωνικο-οικονομικό ρόλο, καθώς αποτελούν στην ουσία το “συνεργείο καθαρισμού” της φύσης απομακρύνοντας εστίες μόλυνσης και μετάδοσης ασθενειών από την ύπαιθρο.

Εθνική Στρατηγική – Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Παράνομης Χρήσης των Δηλητηριασμένων Δολωμάτων

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτείται ο σχεδιασμός μιας ενιαίας πολιτικής με τη μορφή της εθνικής στρατηγικής. Η στρατηγική αυτή θα πρέπει να συνοδεύεται από ένα εθνικό σχέδιο δράσης που θα περιλαμβάνει στοχευμένα μέτρα για την πρόληψη του φαινομένου, τον περιορισμό των κινήτρων, την αποσαφήνιση των αρμοδιοτήτων και του ρόλου των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων, ενώ παράλληλα θα στοχεύει στη συνεχή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού.

Στην Εθνική Στρατηγική της Ελλάδας Ενάντια στα Δηλητήρια θα μπορούσε να ενσωματωθεί το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Παράνομης Χρήσης Δηλητηριασμένων Δολωμάτων που συντάχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ενάντια στο Περιβαλλοντικό Εγκλημα (European Network Against Environmental Crime - ENEC). Το εν λόγω Σχέδιο Δράσης είναι αποτέλεσμα μιας συμμετοχικής διαδικασίας, καθώς έλαβαν μέρος στη διαμόρφωσή του εκπρόσωποι 20 χωρών της ΕΕ, δικαστών, εισαγγελέων και χρηστών γης. Επιπλέον εγκρίθηκε από όλους τους Ευρωπαίους εταίρους του BirdLife και κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία θα το συμπεριλάβει στον Οδικό Χάρτη για την Παράνομη Θανάτωση προκειμένου να προωθηθούν κοινές και εναρμονισμένες δράσεις σε όλη την ΕΕ.

Στο Σχέδιο Δράσης προτείνεται μια συντονισμένη στρατηγική για όλα τα κράτη μέλη για την πρόληψη, την αποτροπή, την παρακολούθηση και, τελικά, τη δίωξη της παράνομης δηλητηρίασης των άγριων ζώων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, το Σχέδιο Δράσης αναμένεται να συμβάλλει στην εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών της Σύμβασης για τα Αποδημητικά είδη (CMS)⁴⁴, στα κράτη μέλη της ΕΕ για την πρόληψη του κινδύνου της δηλητηρίασης των αποδημητικών πουλιών.

44 <http://www.cms.int/en/document/guidelines-prevent-risk-poisoning-migratory-birds-unepecmscop11doc2312annex2>

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Graham, Kate, Andrew P. Beckerman, and S. Thirgood (2005) "Human–predator–prey conflicts: ecological correlates, prey losses and patterns of management." *Biological Conservation* 122, no. 2 (2005): 159-17
- Karamanlidis, A.A., A. Sanopoulos, L. Georgiadis, and A. Zedrosser (2011) Structural and economic aspects of human–bear conflicts in Greece. *Ursus* 22:141–151
- Kret, E., Vavylis, D., Saravia, V. & Ntemiri, K. (2015) Poison bait detection with specially trained dogs in Thrace and Central Greece, Annual report 2014. Technical report under action C1 of the LIFE+ project "The Return of the Neophron" (LIFE10 NAT/BG/000152). Hellenic Ornithological Society & WWF-Greece, Athens. 41 p.
- Kret, E., Saravia, V., Dobrev, V., Popgeorgiev & Nikolov S. C. (2016) Assessment of major threats in Natura 2000 sites for the Egyptian Vulture (*Neophron percnopterus*) in Bulgaria and Greece (2012-2015). Fact sheet under action A3 of the LIFE+ project "The Return of the Neophron" (LIFE10 NAT/BG/000152). WWF Greece, Athens. 8 p.
- Lozano, J., Virgós, E. & Mangas, J.G. (2010) Veneno y control de predadores. *Galemys*, 22, 123–132.
- Márquez, C. J. M., R. Villafuerte Vargas, and J. E. Fa. (2012) "Understanding the propensity of wild predators to illegal poison baiting." *Animal Conservation*, 2012: 118-129.
- Mateo-Tomás, P., Olea, P. P., Sánchez-Barbudo, I. S. and Mateo, R. (2012) Alleviating human– wildlife conflicts: identifying the causes and mapping the risk of illegal poisoning of wild fauna. *Journal of Applied Ecology*, 49: 376–385.
- Saravia, V., Kret, E., Dobrev, V. & Nikolov S. C. (2016) Assessment of mortality causes for the Egyptian Vulture (*Neophron percnopterus*) in Bulgaria and Greece (1997-2015). Fact sheet under action A1 of the LIFE+ project "The Return of the Neophron" (LIFE10 NAT/BG/000152). HOS, Athens. 9 p.
- Skartsi Th., Dobrev V., Opiel S., Kafetzis A., Kret E., Karamatsa R., Saravia V., Bounas T., Vavylis D., Sidiropoulos L., Arkumarev V., Dyulgerova S. and Nikolov S. C. (2014) Assessment of the illegal use of poison in Natura 2000 sites for the Egyptian Vulture in Greece and Bulgaria during the period 2003-2012. Technical report under action A3 of the LIFE+ project "The Return of the Neophron" (LIFE10 NAT/BG/000152). WWF Greece, Athens. 75 p.
- Skartsi, Th., Elorriaga, J. & Vasiliakis, D. (2010) Eurasian Black Vulture: the focal species of the Dadia-Lefkimi-Soufli Forest National Park, 195-206. In: Catsadorakis, G. & Källander, H. (eds.). *The Dadia – Lefkimi – Soufli Forest National Park, Greece: Biodiversity, Management and Conservation*. WWF Greece, Athens.
- Sotherton, N, S Tapper, and A. Smith (2009) "Hen harriers and red grouse: economic aspects of red grouse shooting and the implications for moorland management." *Journal of Applied Ecology* 46, no. 5 (2009): 955-960
- Vasilakis D.P., D. Philip Whitfield D. Ph., Schindler S., Poirazidis K. & Kati V. (2016) Reconciling endangered species conservation with wind farm development: Cinereous vultures (*Aegypius monachus*) in south-eastern Europe. *Biological Conservation* 196 (2016) 10–17
- Velevski, M., Nikolov, S.C., Hallmann, B., Dobrev, V., Sidiropoulos, L., Saravia, V., Tsiakiris, R., Arkumarev, V., Galanaki, A., Kominos, T., Stara, K., Kret, E., Grubac, B., Lisicanec, E., Kastritis, T., Vavylis, D., Topi, M., Hoxha, B. & Opiel, S. (2015) Population decline and range contraction of the Egyptian Vulture *Neophron percnopterus* on the Balkan Peninsula. *Bird Conservation International*, 25: in press.
- Woodroffe, R., Thirgood, S. & Rabinowitz, A. (2005) *People and Wildlife, Conflict or Co-existence?* Cambridge University Press, New York, New York, USA
- Xirouchakis, S. (in prep.). National Action Plan for the Egyptian Vulture in Greece. Hellenic Ornithological Society, Athens.
- Xirouchakis, S., Andreou, G., Arnellos, G. (2000) The impact of poisoned baits set for vermin on the population

of vultures in Crete (Greece)-Incidences of secondary poisoning during 1990-1999. Vulture news.

Xirouchakis, S., Sakoulis, A., Andreou, G. (2001) The decline of the bearded vulture *Gypaetus barbatus* in Greece. *Ardeola* 48, 183–190.

Xirouchakis, S.M. and R. Tsiakiris (2009) Status and population trends of vultures in Greece. Pp 167-171 in Donázar, J.A., Margalida, A. and Campi3n, D. (Ed.). *Vultures, feeding stations and sanitary legislation: a conflict and its consequences from the perspective of conservation biology*. Sociedad de Ciencias Aranzadi, Donostia.

Ελληνική Βιβλιογραφία

A. Λεγάκις & Π. Μαραγκού (επιμ.) (2009) Το Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζών της Ελλάδας. Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία. Αθήνα.

Βαβύλης, Δ., Kret, E., Saravia, V. & Ντεμίρη, Κ. (2016) Ανίχνευση δηλητηριασμένων δολωμάτων με ειδικά εκπαιδευμένα σκυλιά στη Θράκη και την Κεντρική Ελλάδα, Ετήσια αναφορά 2015, pp. 48. Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία & WWF Ελλάς, Αθήνα (Conservation action C1).

Κορμπέτη Μ. & Πολίτης Γ. (2012) Προτάσεις περιβαλλοντικών οργανώσεων και φορέων για την αντιμετώπιση της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Ελλάδα. Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Ελληνική εταιρία Προστασίας της Φύσης, WWF Ελλάς, Ανιμα, Αρκτούρος, Καλλιστώ και Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης.

Μπουρδάκης, Σ. (2003) Χαρτογράφηση των αναπαραγωγικών περιοχών και αποικιών των ειδών Ορνιο, Μαυρόγυπας, Γυπαετός, Ασπροπάρης, Χρυσαιτός και Βασιλαετός στην Ελλάδα. Πρόγραμμα «Άμεσες ενέργειες για την προστασία έξι απειλούμενων αρπακτικών πουλιών στην Ελλάδα», Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, ΥΠΕΧΩΔΕ.

8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΕΩΝ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΟΡΕΑ /ΑΤΟΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ

Όνοματεπώνυμο	Επαγγελματική Ιδιότητα	Υπηρεσία/ Φορέας	Τηλέφωνο

Ειδοποίηση

Ημερομηνία δηλητηρίασης (πιθανή)	
Ημερομηνία ειδοποίησης	
Πηγή πληροφορίας	

1. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ

Συντεταγμένες ή περιγραφή θέσης από κοντινότερο οικισμό (πχ. 500 μ ΒΔ της Καλαμπάκας)	
Περιφερειακή ενότητα	
Δήμος	
Δημοτικό διαμέρισμα	
Περιοχή - τοπωνύμιο	
Καθεστώς προστασίας (αν υπάρχει)	
Βασικός τύπος περιοχής*	
Δευτερεύων τύπος περιοχής*	
Καιρικές συνθήκες (των προηγούμενων ημερών)	
Άλλα στοιχεία- π.χ. κοντά σε ρέμα, σε κτηνοτροφική μονάδα, εκτροφείο κ.λπ.	

*αγροτική, αστική, δασική, ημιορεινή, κοντά σε κατοικημένες περιοχές, κτηνοτροφική, ορεινή

2. ΝΕΚΡΑ ΖΩΑ (θηλαστικά, πτηνά)

ΕΙΔΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΤΩΜΑΤΟΣ (φρέσκο, σε σήψη, προχωρημένη σήψη, φτερά ή/και κόκκαλα)	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΑΛΛΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

3. ΤΡΟΠΟΣ ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΗΣ

Χρήση δολωμάτων

Τύπος δολώματος*	Αριθμός	Κατανομή στο χώρο**	Άλλα στοιχεία

*Χρήση ολόκληρου πτώματος, χρήση κομματιού κρέατος, φόλα παραφίνης, άλλο

**π.χ. σε απόσταση 30m, κατά μήκος δασικού δρόμου

4. ΑΙΤΙΑ ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΗΣ - ΑΛΛΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΔΡΑΣΤΗ (περιγραφή)

Κίνητρο	Περιγραφή – Περισσότερα στοιχεία	Πιθανός υπεύθυνος για την τοποθέτηση
Ζημιές στη φυτική παραγωγή		
Ζημιές στη ζωική παραγωγή		
Ζημιές σε μελίσινα		
Αδέσποτα ζώα		
Κυνηγετικοί σκύλοι		
Ποιμενικοί σκύλοι		
Εξόντωση ανταγωνιστικών ειδών		
Τοπικές αντιδικίες		
Άλλο		

5. ΠΙΘΑΝΗ ΑΛΛΗ ΑΙΤΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ

Ηλεκτροπληξία	Πυροβολισμός	Παθολογικό αίτιο	Άλλο (διευκρινίστε)

6. ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΥΡΥΜΑΤΩΝ

Ευρήματα (νεκρά ζώα, δολώματα, γάντια, σακούλες κ.λπ.)	Αποθήκευση	Μεταφορά στο Αγροτικό Κτηνιατρείο, ΚΚΙΑ , άλλο	Τελική διάθεση νεκρών ζώων

7. ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ

Ημερομηνία	Εισαγγελία Πλημμελειοδικών /Αρμόδιες αρχές (Δασική Υπηρεσία, Αστυνομία)

8. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΕΚΡΟΨΙΑΣ

Ημερομηνία Νεκροψίας	Υπεύθυνος Κτηνίατρος νεκροψίας	Φορέας	Αποτελέσματα νεκροψίας	Ημερομηνία και Αρ. πρωτ. έκθεσης
Άλλα στοιχεία				

9. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΞΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

Ημερομηνία παράδοσης	Στοιχεία αποστολέα	Στοιχεία παραλήπτη	Τρόπος αποστολής	Αριθμός & είδος δειγμάτων	Αποτέλεσμα (Ουσία δηλητηρίου)
Άλλα στοιχεία					